מרכז להגנת הדמוקרטיה בישראל (ע"ר)
THE CENTER FOR THE PROTECTION OF DEMOCRACY IN ISRAEL
قيشف – مركز حماية الديموقراطية في اسرائيل
KESHEV

עלילת בילעין?

סיקור פרשת מותה של ג'וואהר אבו-רחמה

ינואר 2011

מחקר וכתיבה: חנה גרין, עופר ולודבסקי
ניהול מחקר: שירי אירם

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

This report is made possible by the generous support of the American people through the United States Agency for International Development (USAID). The contents are the responsibility of Keshev and do not necessarily reflect the views of USAID or the United States Government.

צוות והנהלת קשב

נשיא	דויד גרוסמן	
יו״ר	דני רובינשטיין	
מנכ״ל מייסד	יזהר באר	
פיקוח אקדמי	דר׳ תמר אשורי	
חברי הצוות	שירי אירם	מנהלת המחקר
	חנה גרין	חוקרת
	ליאת גרצס	דוברת
	אביבה שמש	מפתחת משאבים
חברי הנהלה	שרל אנדרלין, פרופ׳ גליה גולן, מנואלה דבירי, דר׳ דניאל דור, דר׳ צביה ולדן, יפתח יעקב, דר׳ הגר להב, פרופ׳ רם לוי, דר׳ עאדל מנאע, דר׳ לאה מנדלזיס, ענת סרגוסטי, עו״ד דר׳ יובל קרניאל, פרופ׳ פרנסס רדאי, פרופ׳ דב שנער, עו״ד טליה ששון, דר׳ מרי תותרי, דר׳ מייק דהאן	

תוכן העניינים

מבוא 4

פתח דבר 4

גדר ההפרדה והמאבק נגדה 4

מדוע סיקור מותה של ג'וואהר אבו-רחמה חשוב? 7

הסיקור התקשורתי של מותה של ג'וואהר אבו-רחמה 9

תקופה ראשונה: 2-9 בינואר 10

עלילת בילעין? כיצד סוקרה מלחמת הגרסאות 10

יום ראשון: מלחמת גרסאות 11

יום שלישי: הצבא מציג את גרסתו 13

יום רביעי: בני המשפחה מציגים ראיות נגד חשדות צה"ל 20

"שמאל על הכוונת" 23

סיכום: סיקור הגרסאות למותה של אבו-רחמה 24

ההקשר הרחב של פרשת מותה של ג'וואהר אבו-רחמה 25

"מעריב", "ידיעות אחרונות" ו"ישראל היום" 25

"הארץ" 27

אלוהים ייתן לנו כוח לסלוח 30

סיכום: תקופה ראשונה 2-9 בינואר 31

תקופה שנייה: 19-20 בינואר 33

"מעריב", "ישראל היום" וערוץ 1: "המפגינה מתה בגלל מחדל רפואי" 33

"הארץ" וערוץ 2: "לא בטוח שנאמרה המילה האחרונה" 36

ערוץ 10: "איכשהו הפאזל מסתדר" 37

לקראת סיכום: השאלות שלא נשאלו 38

סיכום 40

מבוא

פתח דבר

ביום שבת בבוקר, ה-1 בינואר 2011, מתה ג'וואהר אבו-רחמה, תושבת הכפר בילעין, בת 36, לאחר ששאפה גז מדמיע אשר ירה הצבא הישראלי לעבר מפגינים. ביום שישי האחרון לחייה, ג'וואהר אבו-רחמה צפתה מרחוק בהפגנה השבועית של פעילים ישראלים, פלסטינים ובינלאומיים נגד תוואי גדר ההפרדה בבילעין, בסמוך להתנחלות מודיעין-עילית. ענני הגז המדמיע שירו החיילים הגיעו עד אליה, היא איבדה את הכרתה, ופונתה באמבולנס לבית החולים ברמאללה. הטיפול בה כשל, וביום שבת בבוקר היא נפטרה בבית החולים.

לטענת גורמים פלסטינים, פעילי המאבק בבילעין ומשפחתה של המנוחה, אבו-רחמה נהרגה כתוצאה משאיפת מנה קטלנית של הגז המדמיע אותו ירה הצבא הישראלי לעבר המפגינים. הצבא מצדו טען בתחילה כי אבו-רחמה כלל לא נכחה באזור ההפגנה וכי ייתכן שנפטרה מסרטן, והאשים את הפלסטינים בניסיון להפיץ תעמולה שקרית על מנת להפיק רווח תדמיתי:

> "לא אנחנו הרגנו אותה, אין שום ראיה כזאת", אמרו אתמול בכירים בפיקוד המרכז. [...] "אנחנו חושבים שהיא הייתה חולת סרטן, והשתמשה בתרופות במינון חורג [...] יש פה פרשת מוחמד א-דורא חדשה, וניסיון לעשות דה לגיטימציה לישראל".
>
> ("ידיעות אחרונות", עמוד 6, 4 בינואר 2011)

כשלושה שבועות לאחר האירוע, ב-19 בינואר 2011, פורסמו בכלי התקשורת פרטים מתחקיר שערך פיקוד המרכז בנוגע לאירוע. על פי הדיווח, התחקיר אישר כי אבו-רחמה נפגעה משאיפת גז מדמיע בעת ששהתה במבנה הסמוך למקום ההפגנה, כפי שטענו הפלסטינים. עם זאת, הוא טען כי טיפול רפואי שגוי שקיבלה אבו-רחמה בבית החולים ברמאללה, הוא שהוביל למותה, ומכאן שהצבא אינו אחראי למוות, אלא הפלסטינים בלבד. על אף הסרת האחריות זו, בטענת הצבא גלומה סתירה פנימית, שכן אם שאיפת הגז היא שגרמה להתדרדרות במצבה של אבו-רחמה, אז הצבא אחראי, לפחות באופן חלקי, למותה, ואין להעביר את האחריות באופן בלעדי אל הפלסטינים.

גדר ההפרדה והמאבק נגדה

מדינת ישראל החלה בבניית גדר ההפרדה או "מרחב התפר" ביוני 2002. מטרתה המוצהרת של הגדר היא לחצוץ בין תושבי ישראל לבין תושבי הגדה המערבית, וכך למנוע פיגועי טרור נגד ישראלים. כך מוגדרת מטרת הגדר באתר "מרחב התפר", של הצבא הישראלי ומשרד הביטחון:[1]

> תוכנית "מרחב התפר" נועדה להוות מרכיב בלחימה בטרור הפלשתיני מתוך כוונה להקטין את יכולת החדירה של מפגעים משטח הרשות הפלשתינאית לשטח ישראל. מאז ספטמבר 2000 הועצמה תופעה של מחבלים שחדרו לשטח ישראל ובצעו פיגועי התאבדות.

על פי החלטות הממשלה בנושא, מטרת "מרחב התפר" אינה לקבוע גבול מדיני, אלא היא נועדה אך ורק לצרכים ביטחוניים.[2] וכך, במקומות רבים, תוואי גדר ההפרדה עובר גם בתוך השטח

[1] אתר "מרחב התפר": http://www.securityfence.mod.gov.il/Pages/Heb/matara.htm

[2] לדוגמא, ראו החלטות ישיבת הממשלה (24/06/2002): http://www.pmo.gov.il/PMO/Archive/Spokesman/2002/%D7%99%D7%95%D7%A0%D7%99/Spokesman6892.htm

הפלסטיני שמעבר לקו הירוק. במקרים רבים, אף הופקעו לצורך בניית הגדר אדמות פרטיות של תושבים פלסטינים החיים בקרבתה, על פי צו תפיסה לגבי מקרקעין הנמצאים מזרחית לקו הירוק, ונמנעה מהם אפשרות לעבד אדמות חקלאיות שבבעלותם באופן חופשי או בכלל.

המתנגדים לתוואי הגדר טוענים כי הלכה למעשה היא מתוכננת כך שתספח כמה שיותר שטח לתוך תחום מדינת ישראל, ותאפשר להתנחלויות סמוכות להתרחב, ואילו סוגיית הביטחון אינה מרכזית במערכת השיקולים והאינטרסים. במקומות רבים תוואי הגדר מתפתל בצמידות לשטח הבנוי הפלסטיני, תוך סיפוח שטחים פתוחים הצמודים אליהם ותוך ויתור על יתרונות ביטחוניים וטופוגרפיים אשר היו מתקבלים, במקרים רבים, לו תוואי הגדר היה נצמד אל תוואי הקו הירוק.

המאבק נגד גדר ההפרדה נמשך מזמן שהחלו בהקמתה, והמאבק בכפר בילעין החל בשנת 2005. מאז, נערכות מדי יום שישי הפגנות מחאה פלסטיניות עממיות, לא-אלימות בעיקרן, נגד תוואי גדר ההפרדה בכפר. בהפגנות משתתפים גם פעילים ישראלים ובינלאומיים, ביניהם בולטים ה"אנרכיסטים נגד הגדר". התושבים בבילעין מוחים על הפקעת אדמותיהם לטובת הקמת שכונה חדשה (מתתיהו מזרח ב') בהתנחלות מודיעין עילית הסמוכה.

המפה מתוך האתר של שאול אריאלי : http://www.shaularieli.com

בעקבות עתירה של ראש המועצה הכפרית בילעין, אחמד עיסא עבדאללה יאסין, לבית המשפט העליון, בג"ץ פסק בפברואר 2007 כי יש להזיז את תוואי הגדר ולהחזיר את האדמות שנלקחו לתושבי הכפר. וכך נכתב בפסק הדין :[3]

> מתוך התשתית העובדתית כפי שהוצגה לנו, התוואי הקיים של הגדר מעורר תהיות גם מבחינת היתרון הביטחוני שהוא מעניק. אין חולק כי התוואי עובר ברובו בשטח נחות מבחינה טופוגרפית הן ביחס למודיעין עלית, הן ביחס לבילעין. הוא מותיר מספר גבעות בצד הפלסטיני ושתי גבעות בצד הישראלי. הוא מסכן את הכוחות המסיירים לאורך התוואי. על רקע תפיסת הביטחון שהוצגה לנו במקרים רבים אחרים, לפיה קיימת חשיבות ביטחונית להקמת הגדר בשטחים טופוגרפיים שולטים, מעורר התוואי הקיים תמיהות [...] אין להסביר תוואי זה אלא ברצון לכלול את החלק המזרחי של "מתתיהו מזרח" ממערב לגדר, שאלמלא כן ספק אם קיים טעם ביטחוני צבאי לקבוע את תוואי הגדר במקום בו הוא עובר עתה.

[3] ניתן למצוא את פסק הדין המלא כאן : http://elyon1.court.gov.il/Files/05/140/084/n25/05084140.n25.HTM

עוד נכתב בפסק הדין, כי הגדר פוגעת פגיעה בלתי מידתית בתושבי הכפר:

> בעניינו, התוואי שנקבע פוגע פגיעה קשה בתושבי בילעין. הפגיעה נגרמת כתוצאה מתפיסת קרקעות לשם הקמת הגדר, עקירת עצים המצויים בתוואי, וכליאת שטחים חקלאיים מעובדים מצידה "הישראלי" של הגדר. כאמור לעיל, תוואי הגדר מפריד בין הכפר בילעין לבין חלק גדול מהאדמות שנותרו לכפר. תוואי הגדר עצמו תופס כ-260 דונמים; כ-1,700 דונמים נוספים מאדמותיו על-פי חלוקת הקרקעות המנדטורית של הכפר בילעין, אשר מתוכן למעלה מ-670 הן בבעלות פרטית של תושבי בילעין, נותרים מצידה המערבי של הגדר. על אדמות אלה יש כיום אלפי עצי זית, עצי שקד וגפנים. האדמות משמשות גם כאדמות מרעה לעדרי הצאן שבבעלות תושבי הכפר. הן מהוות מקור הפרנסה העיקרי של כ-200 משפחות בבילעין. המשיבים אינם מתכחשים לפגיעה בתושבי בילעין, אך סבורים כי הפגיעה היא סבירה ומידתית. לטענתם, הפגיעה בתושבי הכפר בילעין הינה פרופורציונאלית לצורך הביטחוני החיוני של הגנה על תושבי ישראל בכלל ותושבי גוש מודיעין בפרט. עמדה זו אין בידנו לקבל. הקמת הגדר על חלק מאדמות בילעין, והגבלת הגישה של תושבי בילעין לחלקים ניכרים נוספים מאדמותיהם, באמצעות הקמת נקודת ביקורת ושער חקלאי לבעלי היתרים בלבד, יוצרת עבור תושבי בילעין קשיים משמעותיים, ופוגעת באופן ניכר במרקם חייהם.

בזמן מותה של ג'וואהר אבו-רחמה, יותר מארבע שנים לאחר שניתן פסק הדין של בית הדין הגבוה לצדק, מדינת ישראל טרם ביצעה אותו.

עם השנים הצטרפו למחאה נגד הגדר כפרים נוספים, ביניהם ניעלין, מעאסרה ועוד. על אף שפעילי ההפגנות נגד הגדר דוגלים במאבק בלתי אלים, מתפתחים בהפגנות מדי שבוע עימותים קשים עם אנשי כוחות הביטחון הישראלים, אשר אינן מוכנים לאפשר את קיומן, ולעתים הדברים מתפתחים כך שחלק מהמפגינים, בעיקר הצעירים שבהם, מיידים אבנים על החיילים. בתוך כך נעשה שימוש מסיבי באמצעים לפיזור הפגנות, כגון הגז המדמיע אותו ג'וואהר אבו-רחמה שאפה.

בין האמצעים לפיזור הפגנות שנמצאו בשימוש כוחות הביטחון בהפגנות נגד הגדר ניתן למנות כדורי גומי, גז מדמיע, רימוני הלם, "הצעקה"[4], תותחי מים, כדורי ספוג, ספריי פלפל, "בואש"[5] ועוד. לכאורה, אמצעים אלה מוגדרים כלא קטלניים (אל-הרג) ומיועדים לפיזור הפגנות ללא גרימת פציעות והרוגים בקרב המפגינים. אך במציאות, השימוש שעשה הצבא הישראלי באמצעים אלה לפיזור הפגנות הביא למותם של עשרות מפגינים מאז האינתיפאדה השנייה, 21 בהפגנות נגד הגדר.

במקרים רבים, כוחות הביטחון מפעילים כוח רב על מפגינים בגדה המערבית, גם כאשר המפגינים אינם נוהגים באלימות או מסכנים את החיילים.[6] לעתים קרובות, אנשי כוחות הביטחון משתמשים באמצעים לפיזור הפגנות בניגוד להוראות הפתיחה באש, באופן שמסכן את חיי המפגינים. התנהלות זו הובילה בשנים האחרונות להריגתם כאמור ופציעתם של מפגינים לא חמושים רבים. היו גם מקרים של שימוש באש חיה על ידי חיילים ושוטרי מג"ב כלפי מפגינים. בכפר ניעלין נהרגו שלושה מפגינים מירי חי. שניים נהרגו מפגיעת כדורי "טוטו". ארגון "בצלם" תיעד גם ירי חוזר ונשנה של רימוני גז ישירות על מפגינים, באופן היכול להפוך אותו לנשק קטלני. מירי כזה נהרג באפריל 2009 אחיה של ג'וואהר, באסם אבו-רחמה.[7]

---

[4] מערכת אקוסטית חזקה, שיוצרת רעש בעוצמה אדירה, שהאוזן אינה יכולה לשאת. פועל על מרכז שיווי המשקל שבאוזן באמצעות גלי קול וגורם לחוסר שיווי משקל, בחילות ואף הקאות.

[5] חומר כימי לא מסוכן, בעל ריח חריף במיוחד, שמותז ממפזר מים, וגורם לריח מסריח לדבוק במפגינים במשך ימים. אם נשארים בסביבת הריח, יתעוררו בחילות קשות וצורך עז להקיא.

[6] תחקיר ארגון "בצלם": 15.7.10: מאמץ מוגבר לדיכוי הפגנות נגד מכשול ההפרדה: הוחזר לשימוש צו צבאי מ-1967 האוסר הפגנות בשטחים": http://www.btselem.org/hebrew/separation_barrier/20100715_right_to_demonstrate.asp

[7] ניתן לראות תיעוד וידאו של האירוע בכתבה הבאה: http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3702822,00.html

בהקשר מותה של ג'ווהר אבו-רחמה, עולה באופן מיוחד השאלה הנוגעת לשימוש המסיבי שעשה הצבא הישראלי בגז המדמיע מסוג CS אותו אבו-רחמה שאפה.

כך כתב בנושא הרופא דניאל ארגו, אשר פעיל בהפגנות נגד הגדר:[8]

> צה"ל משתמש בגז מדמיע מסוג chlorobenzylidene-malononitrile, או בקיצור CS. הגז המדמיע הזה הוא הוותיק והמסוכן ביותר הקיים בעולם, ולמעשה הוכנס לשימוש עוד במלחמת העולם הראשונה. ב-1964 נאסר על שימוש בגז זה בבריטניה בשל חשש כבד לתופעות לוואי ארוכות וקצרות הטווח שלו. לפני כשנתיים התפרסם מאמר באחד משני עיתוני הרפואה החשובים בעולם, BMJ – British Medical Journal, על תופעות הלוואי הקשות של גז זה, והובעה דאגה עמוקה במיוחד מתופעות הלוואי ארוכות הטווח שלו.[9] אחת מתופעות הלוואי הקטלניות, המיוחדת לגז זה, היא בצקת ריאות תת-חריפה המתפתחת תוך כמה שעות לאחר חשיפה לגז. תופעה זו, המוכרת היטב לרופאים למשל בקרב ניצולי שריפות כתוצאה מחשיפה לחום וגזים רעילים המשתחררים בזמן שריפה, לא נמצאת במודעות הרפואית לגבי ניצולים של גז מדמיע.

הצבא הישראלי איננו עיוור להשפעות השליליות שיכולות להיות לגז. על פי דיווח בעיתון "הארץ" ב-9 בינואר, מחקר שפרסמו רופאים מחיל הרפואה לפני שבע שנים על השפעות הגז המדמיע מסוג CS קובע שבמקרים בהם ריכוז החומר גבוה, עלולה להיות פגיעה קשה בריאות ואף קטלנית. הם קבעו עוד, כי למרות ניצולו השכיח לפיזור הפגנות, אין זה חומר לא מזיק, ובריכוז גבוה קיים פוטנציאל לפגיעה קשה יותר. אך למרות מידע זה, נוהגים חיילי הצבא הישראלי להשתמש במטול "רינגו" לפיזור מפגינים נגד הגדר. מטול זה מסוגל לירות שישה רימונים בקצב מהיר כך שהם נופלים במקום מקובץ וגורמים לענן סמיך של גז מדמיע, כמו הענן אליו ג'ווהר נקלעה.

מדוע סיקור מותה של ג'ווהר אבו-רחמה חשוב?

אירוע זה הוא דוגמה אחת מתוך שרשרת מקרי הרג של אזרחים פלסטינים חפים מפשע, שלאחריו נפתח קרב גרסאות בין הצבא הישראלי לפלסטינים באשר לאחריות למוות. כך למשל, לפני כארבע שנים, ב-9 ביוני 2006, נהרגו שמונה מבני משפחת ע'אליה על חוף ימה של עזה במהלך בילוי משפחתי. תמונותיה של האחות הצעירה לבית עא'ליה, הודא, משוטטת בוכייה בין גופות בני משפחתה כבשו את הכותרות בישראל ובעולם. גם אז, פקפקו גורמים בצבא הישראלי בטענות הפלסטיניות והבינלאומיות אשר הטילו את האחריות לאירוע על הצד הישראלי, והיפנו אצבע מאשימה אל הצד הפלסטיני, אשר היה אחראי, לכאורה, לפגיעה בבני המשפחה. מקרה דומה הוא פרשת מותו של הילד הפלסטיני מוחמד א-דורא שנהרג בחודש אוקטובר 2000. צילומים שהוצגו ברשת הטלוויזיה הצרפתית "France 2" והופצו ברחבי העולם כולו, ביססו את הטענה שהילד נהרג מירי של חיילי הצבא הישראלי ששהו במוצב סמוך למקום האירוע. מול טענות אלו צצו במשך השנים טענות, חלקן בעלות אופי קונספירטיבי, לפיהן הילד נורה על-ידי פלסטינים.

[8] "היום האחרון של ג'ווהר". מתוך אתר "העוקץ": http://www.haokets.org/2011/01/01/היום-האחרון-של-גוואהר/

[9] Carron, Pierre-Nicolas, and Yersin Bertrand. "Clinical Review: Management of the effects of exposure to tear gas." *BMJ*, 2009: 338:b2283 . See http://www.bmj.com/content/338/bmj.b2283.long

אירועים כאלו מהווים מקרי בוחן מרתקים בכל הקשור להתנהלותה של התקשורת הישראלית, כתוצאה משתי סיבות עיקריות: אחת, במקרים אלו הקרב על דעת הקהל הישראלית והבינלאומית, הופך לנושא המרכזי שעל סדר היום במדינה. בקרב תודעתי זה, לתקשורת ולאופן סיקורה את האירועים תפקיד מרכזי. שתיים, מקרים מסוג זה עשויים לערער את הנרטיב הישראלי לפיו צה"ל הוא "הצבא המוסרי בעולם" ואילו הצד הפלסטיני הוא זה שדוחה את ידה המושטת של ישראל. בשנים האחרונות, בהן החשש מפני דה-לגיטימציה כלפי ישראל והשחיקה במעמדה הבינלאומי הולכים וגוברים, כל ערעור על תמונת מציאות זו, נתפס על-ידי הקונצנזוס הישראלי כמשרת את אויבי המדינה. התקשורת היא מוסד חברתי מרכזי באמצעותו מופץ ומשועתק הנרטיב הזה, ולכן חיוני לבחון את התנהלותו דווקא במקרים אלו.

השאלה המרכזית שיש לבחון היא לפיכך, האם התקשורת הישראלית מסקרת את האירועים באופן הולם, הוגן ובלתי מוטה. האם היא נותנת מקום לביקורת ומעניקה משקל ראוי גם לגרסה הפלסטינית, או שמא היא מתגייסת ולוקחת חלק פעיל בהגנה על שמה הטוב, לכאורה, של ישראל ושל צבאה, ומסקרת את האירועים באופן לפיו הפלסטינים הם האחראים לאלימות ואילו הצבא הישראלי נקי וחף מכל טעות.

מחקר **קשב** שבחן את סיקור מותם של בני משפחת ע'אליה בשנת 2006 העלה כי האפשרות השנייה מתארת במידה רבה את דרך התנהלותה של התקשורת הישראלית. המחקר קבע כי סיקור מותם של בני משפחת ע'אליה התאפיין בדרך כלל בהבלטת גרסת הצבא הישראלי לאירועים ובהצגתה כאמינה, אל מול דחיקת הגרסאות האחרות, פלסטיניות ובינלאומיות, ולעיתים אף זלזול בהן. כמו כן, הסיקור לא דן באופן ביקורתי בשינויים התכופים בגרסאות שהציג הצבא גם כאשר אלו עמדו בסתירה זו לזו. דיון בשאלות אותן היה אמור מקרה ההרג להעלות על סדר היום, כגון מדיניות הפעלת הכוח ברצועת עזה, נעדר כמעט לחלוטין מהסיקור. נראה כי מה שהשפיע יותר מכל על אופן הסיקור הזה הייתה מדיניות הדברור של דובר צה"ל.[10]

ממחקר **קשב** עולה כי בסיקור הסכסוך נוטה התקשורת הישראלית להאשים את הצד הפלסטיני כאחראי לאלימות ולהסלמתה ואילו הצד הישראלי, בדרך-כלל, אינו מוצג כנושא באחריות להתדרדרות הסכסוך ולשפיכות הדמים. לעתים מתעוררת ביקורת חריפה בתוך מערכת הביטחון עצמה על התנהלות הצבא והדרג המדיני מול הפלסטינים, אך התקשורת הישראלית מעדיפה להבליט בויכוח הפנימי, כמעט תמיד, את האסכולה הרואה בצד השני, הפלסטיני, את האחראי העיקרי לאלימות, לשפיכות הדמים ולהסלמה.

במציאות של סכסוך לאומי אלים ומתמשך, לתקשורת יש השפעה חזקה מאוד על עמדות הציבור. סיקור המאמץ באופן שיטתי את גרסת צה"ל, אינו מאפשר דיון ציבורי הולם בשאלת האחריות הישראלית להתמשכות הסכסוך. מעבר לכך, היעדר ביקורת מאפשר לכוחות הביטחון לנקוט יד חופשית נגד מפגינים ואזרחים פלסטינים, על כל המשמעויות הנובעות מכך. בהתבסס על התנהלותה של התקשורת הישראלית בעבר, ובייחוד בשל האווירה הפוליטית העכשווית בה ביקורת על התנהלות הצבא הישראלי הופכת לפחות ופחות לגיטימית, חשוב לבדוק כיצד, אם כן, נהגה התקשורת הישראלית בסיקור מותה של ג'וואהר אבו-רחמה.

---

[10] לקריאת מחקר קשב: "כשהתותחים רועמים" – מחוף עזה לבית-חאנון: הסיקור התקשורתי של הרג אזרחים פלסטיניים ברצועת עזה: http://www.keshev.org.il/FileUpload/Keshev_Report_May_2007.pdf

הסיקור התקשורתי של מותה של ג'וואהר אבו-רחמה

מחקר זה בוחן שתי תקופות בסיקור מותה של אבו-רחמה: הראשונה, בשבוע שלאחר האירוע, והשנייה, לאחר פרסום תחקיר הצבא הישראלי, כשבועיים וחצי לאחר מכן.

בתקופת הסיקור הראשונה, בין ה-2 ל-9 בינואר 2011, בחנו את ארבעת העיתונים היומיים, המרכזיים בישראל: "הארץ", "ידיעות אחרונות", "מעריב" ו"ישראל היום", ומצאנו שני דפוסי סיקור משמעותיים.

דפוס ראשון מבטא אימוץ חד-משמעי של גרסת הצבא הישראלי לאירועים, על ידי העיתונים "מעריב" ו"ידיעות אחרונות". לאורך כל התקופה התנהלה מלחמת גרסאות סוערת בין הפלסטינים ותומכיהם לבין הצבא הישראלי. עם זאת, "ידיעות אחרונות" ו"מעריב" אימצו משלב מסוים, באופן בוטה, את גרסת הצבא הישראלי המתנערת לחלוטין מאחריות למותה של אבו-רחמה, עוד בטרם התבררו העובדות. את גרסת הפלסטינים, לעומת זאת, הם דחקו לשולי הסיקור. כך, הדיון הוסט מהעובדה שנהרגה אזרחית פלסטינית חפה מפשע, על השאלות הקשות העולות מכך, ומה שהובלט היה הסיפור של צה"ל, המבוסס על הטענה שהפלסטינים שוב מעלילים עלילות. מצאנו כי עיתון "הארץ" נתן בולטות גדולה יותר לגרסת הפלסטינים מאשר "ידיעות אחרונות" ו"מעריב", ונמנע מהזדהות עם גרסת הצבא ומהבלטתה. ב"ישראל היום", לעומת זאת, נפח הסיקור בנושא היה קטן מאוד, וכלל בעיקר כתבות שהופיעו בשולי העיתון. מכאן שקשה להצביע על הבלטה של גרסה אחת או אחרת בעיתון זה. אך בדחיקת הנושא מכלל דיון העבירו עורכי "ישראל היום" לקוראים מסר חד-משמעי: לטענות על מותה של אזרחית פלסטינית מירי גז של הצבא הישראלי אין חשיבות כלל.

דפוס שני ומשלים, התבטא בהתעלמות כמעט מוחלטת של העיתונים, למעט עיתון "הארץ", מהשאלות הקשות העולות ממותה של אבו-רחמה. למשל, משאלת השימוש המסיבי בגז מדמיע מסוג CS לפיזור הפגנות נגד הגדר בבילעין, הפצועים וההרוגים הרבים בהפגנות אלה, או הצורך, מלכתחילה, לפזר הפגנות נגד גדר אשר בג"ץ קבע שאיננה חוקית. ההתעלמות משאלות אלה וחוסר הדיון בהקשר הרחב של הסיפור, חיזקו את המסר של הצבא לפיו קמפיין השקרים של הפלסטינים, או לכל הפחות מלחמת הגרסאות בין הצדדים, היא העניין העיקרי , ולא התנהלות צה"ל בפרשה.

התקופה השנייה מתרכזת בסיקור של תחקיר הצבא הישראלי, שבועיים וחצי לאחר מותה של אבו-רחמה. בדקנו את מהדורות החדשות המרכזיות של ערוצי הטלוויזיה 1, 2 ו-10, ב-19 בינואר 2011, וגיליונות ארבעת העיתונים היומיים, "ידיעות אחרונות", "מעריב", "ישראל היום" ו"הארץ" ביום שלאחר מכן, ה-20 בינואר 2011. תחקיר צה"ל אישר לבסוף כי ההידרדרות הראשונית במצב בריאותה של אבו-רחמה אירעה בעקבות שאיפת גז מדמיע שירה הצבא, בניגוד לטענות שהעלה בתחילה. המסקנה המתבקשת מהתחקיר, אם כן, הינה שהצבא אחראי, לפחות באופן חלקי, למותה של אבו-רחמה. אך צה"ל לא נטל את האחריות למותה, אלא העביר אותה בשלמותה אל הצד הפלסטיני. למרות הסתירות הפנימיות שעולות מהתחקיר עצמו, רוב כלי התקשורת הישראלים קיבלו באופן מוחלט את הגרסה לפיה צה"ל לא אחראי למוות כלל, וכי בית החולים אחראי לכך מכיוון שנתן לפצועה טיפול לקוי. כמו-כן, לא מצאנו התייחסות ביקורתית בתקשורת לשמועות השווא שצה"ל הפיץ בשבוע שלאחר מותה של אבו-רחמה כמו היותה חולה בסרטן – טענות שהתבררו על סמך המסמכים הרפואיים כלא נכונות.

תקופה ראשונה: 2-9 בינואר

בתקופה הראשונה, בין ה-2 ל-9 בינואר 2011, מצאנו, כאמור, שני דפוסים משמעותיים בסיקור הנושא. האחד, אימוץ חד משמעי של גרסת צה"ל לאירועים, על ידי "מעריב" ו"ידיעות אחרונות". השני, היעדר דיון משמעותי בכל העיתונים, למעט "הארץ", בנוגע להקשר הרחב של סיפור מותה של אבו-רחמה והשאלות הקשות העולות ממנה לגבי התנהלות הצבא הישראלי.

עלילת בילעין? כיצד סוקרה מלחמת הגרסאות

הסיקור התקשורתי בשבוע שלאחר מותה של אבו-רחמה התפתח באופן מרתק מיום ליום.

ביום ראשון, ה-2 בינואר, כל העיתונים דיווחו על קיומה של מחלוקת חריפה בנוגע למותה של ג'וואהר אבו-רחמה ועמדת הפלסטינים הגיעה לכותרות בכל העיתונים, יחד עם עמדת צה"ל. שלושה מהעיתונים ("מעריב", "ידיעות אחרונות" ו"ישראל היום") מיקמו נושא זה במקום נמוך יחסית בסדר היום החדשותי, ולא הקדישו לו כותרות ראשיות בעמודי החדשות הקדמיים. אך למרות שלא ניתנה לסיפור משמעות גדולה (למעט ב"הארץ"), הסיקור ביום זה היה יחסית הוגן, למעט אימוץ מסוים של "מעריב" ו"ישראל היום", כבר בשלב זה, את עמדת צה"ל.

הסיקור קיבל תפנית חדה ביום שלישי, ה-4 בינואר. ביום זה, הופיעו בעמודים הראשונים של העיתונים "מעריב" ו"ידיעות אחרונות" כתבות בולטות, אשר הציגו חשדות של גורמים לא מזוהים בצה"ל בנוגע לנסיבות מותה של אבו-רחמה, כמו היותה חולת סרטן. תוך שימוש באמצעי עריכה שונים, העבירו העורכים בעיתונים הללו מסר של הזדהות משמעותית עם טענות הצבא, ואילו הגרסה הפלסטינית לנסיבות האירוע נדחקה אל שולי השוליים של הסיקור, תוך הצנעת משמעויותיה. המסר שהועבר באופן חד משמעי לקוראי עיתונים אלו היה שהפלסטינים משקרים, ואילו הצבא הישראלי לא אחראי למות הצעירה. כל זאת התרחש עוד בטרם התבררו העובדות.

ביום שלאחר מכן, ה-5 בינואר, דווח על התעוררות של ביקורת פנימית בצה"ל נגד הפרחת חשדות בלתי מבוססים לאוויר על ידי גורמים בצבא ביום הקודם. כן דווח על תגובת משפחת אבו-רחמה לחשדות הללו, אשר הצליחה להציג ראיות ועדויות המפריכות את טענות הצבא. אך למרות חדשות מרעישות אלה, ובהמשך לסיקור של היום הקודם, מידע זה נדחק לשולי הסיקור ב"מעריב", ולא פורסם כלל ב"ידיעות אחרונות".

עיתון "הארץ" בלט בדפוס סיקור שונה לחלוטין בתקופה זו. העיתון פרסם כתבות רבות בעמודים הראשונים של העיתון המציגות את שתי הגרסאות לאירוע, ולא אימץ ללא בדיקה את טענות צה"ל. ניכר היה מהעיתון כי העובדות טרם התבררו, וכי עלו טענות משמעותיות משני הצדדים. סביב כל מלחמת הגרסאות בלטה העובדה כי רק עיתון "הארץ" קיים תחקיר עצמאי משלו לבירור נסיבות מותה של אבו-רחמה.

ב"ישראל היום", נפח הסיקור היה קטן משמעותית משאר העיתונים, ורוב הסיקור התנהל בשולי העיתון בעמודיו הפנימיים. כך, המסר העיקרי שהועבר לקוראים היה שסיפור מותה של אזרחית פלסטינית חפה מפשע, כתוצאה משאיפת גז מדמיע שירה צה"ל, פשוט אינו חשוב.

יום ראשון: מלחמת גרסאות

ביום ראשון, ה-2 בינואר, כל העיתונים דיווחו כאמור על מותה של ג'וואהר אבו-רחמה באופן המשקף מחלוקת חריפה בין הפלסטינים לבין הצבא הישראלי, על אף שהסיפור נדחק מראש סדר היום התקשורתי בשלושה עיתונים. עם זאת, "מעריב" נטה לאמץ כבר ביום זה את עמדת צה"ל. גם ב"ישראל היום" בחירות עריכתיות מסוימות שיקפו הטיה נגד הגרסה הפלסטינית.

ב"**מעריב**" בחרו לדחוק את הדיווח על מותה של אבו-רחמה לעמודים 12-13(ללא הפניה מעמוד השער), תוך העברת מסר שהיא אינה פרשה משמעותית או חשובה. כותרות הכתבה אמרו:

ההפגנות האלימות בבילעין נגד הגדר גובות קורבנות (כותרת גג)

מות המפגינה: מלחמת גרסאות (כותרת ראשית)

מה גרם למותה של ג'וואהר אבו רחמה? * הפלסטינים טוענים: כתוצאה משאיפת גז מדמיע שירו חיילים בבילעין * צה"ל טוען: היא שוחררה לביתה מבית החולים במצב טוב. הפלסטינים מסרבים להעביר את הדוח הרפואי, כנראה שיש להם מה להסתיר (כותרת משנה)

לכאורה, שמר העיתון על איזון בהצגת העמדות בכותרות. אך בחינה קפדנית מראה כי הייתה בסיקור תמיכה משמעותית בעמדת הצבא. כותרת הגג, אשר אומרת כי ההפגנות האלימות גובות קורבנות, ממקמת את האשמה במותה של אבו-רחמה על אלימות המפגינים ולא על התנהלות הצבא. יש לציין כי ג'וואהר אבו-רחמה עצמה בוודאי לא נהגה באלימות כלשהי בזמן שהגיע אליה ענן הגז המדמיע שירו חיילי צה"ל, או לפחות לא נטען בכתבה שנהגה באלימות. גם התמונה המרכזית אשר העורכים בחרו להצמיד לכתבה, בה נראים רעולי פנים צועדים בבילעין תוך הנפת דגלי פלסטין, מציירת את ההפגנות כאלימות. הבחירה בתמונה זו, ולא בתמונה בה נראים, למשל, ענני הגז המדמיע שירו חיילי צה"ל, וזאת בצירוף לכותרת הגג המוזכרת לעיל, העבירה מסר לקוראים לפיו המפגינים הם אלו האחראים למותה של הצעירה הפלסטינית.

בפסקה הראשונה המובלטת של הכתבה, נכתב:

> סוף שבוע קשה במיוחד עבר בגזרת ההפגנות הקבועה נגד גדר ההפרדה בבילעין. בניגוד לימי שישי בחודשים האחרונים, שלשום התייצב מול חיילי צה"ל המאבטחים את המקום מספר גדול במיוחד של מפגינים, הנאמד ב-250 אלף, משום שביום זה חל יום השנה לייסוד פתח. גם שלשום יידו המפגינים אבנים בחיילים, שהגיבו בירי גז מדמיע, אולם הפעם, כך טוענים הפלסטינים, זה נגמר במותה של תושבת הכפר בילעין, ג'וואהר אבו-רחמה, שאחיה באסם נהרג באותו מקום לפני כשנתיים ואחיה השני נורה ונפצע, אף הוא באותו מקום.

יש לציין כי מעולם לא הגיעו להפגנה נגד הגדר 250 אלף מפגינים. המציאות רחוקה אלפי מונים מכך. ב"ידיעות אחרונות" באותו יום, בעמוד 6, דווח כי "הפעם, לרגל יום השנה ה-46 להיווסדו של ארגון הפת"ח, השתתפו בהפגנה כאלף איש". גם ב"הארץ" באותו יום דווח בעמוד 2 כי "פעיל השמאל יונתן פולק, שהשתתף בהפגנה, אמר כי השתתפו בה כאלף מפגינים". נשאלת השאלה אם מדובר בטעות דפוס של עיתון "מעריב" או בחוסר מקצועיות עיתונאית בבדיקת המידע, אך בכל אופן המסר שהועבר לקוראים העצים את התחושה שהמפגינים הציבו איום ממשי על חיילי צה"ל.

גם ב"**ישראל היום**" בחרו לא להבליט את הדיווח על מותה של אבו-רחמה. הכותרות בגיליון זה העבירו מסר שהתמקד בהאשמת הפלסטינים את ישראל, ובהטלת ספק בנכונות האשמות הללו.

בשונה מ"מעריב", כאן פורסמה הפנייה קטנה בעמוד הראשון, שאמרה: **הפלסטינים מאשימים: אישה מתה משאיפת גז בהפגנה בבילעין**. ההפניה הייתה לכתבה קטנה בעמוד 9, שכותרתה הראשית כמעט זהה:

הפלסטינים מאשימים: אישה מתה מגז בהפגנה בבילעין

כותרת זו עלולה לבלבל וליצור ספק האם באמת מתה האישה, או שמדובר רק בהאשמות של הפלסטינים. כתבה זו הייתה המשמעותית ביותר שפרסם העיתון בנושא במשך כל ימי הסיקור.

בצמוד לכתבה בחרו עורכי "ישראל היום" לפרסם מאמר דעה של דן מרגלית ולנסח כותרת זו:

האסטרטגיה הפלסטינית – מרטוריקה חריפה ועד עימות אלים

הפסקאות הראשונות של המאמר מבקרות את מערכת הביטחון על כך שעדיין לא בוצע צו בג"ץ משנת 2007 אשר קבע כי יש להזיז את הגדר בבילעין. שאר הכתבה דנה ברטוריקה החריפה של הרשות הפלסטינית, אשר גינתה את מותה של אבו-רחמה כפשע מלחמה. נשים לב שהעורכים בחרו להבליט בכותרת רק את הטענה השנייה של מרגלית, הנוגעת לפלסטינים, והתעלמו מהביקורת הנוקבת שלו נגד מערכת הביטחון. הכותרת מעבירה מסר לקוראים שיש לקחת את גרסת הפלסטינים למותה של אבו-רחמה בעירבון מוגבל, כחלק מהאסטרטגיה הכוללת שלהם, אשר מבוססת על אלימות. האחריות של ישראל למציאות הקשה בבילעין נותרה עמוק בטקסט.

גם ב"**ידיעות אחרונות**" בחרו לדחוק את הכתבה על מותה של אבו-רחמה לעומק העיתון, לעמוד 6. נציין כי העורכים הקפידו על כתבה מאוזנת והוגנת יחסית, אשר מציגה את שני צידי הסיפור. אך רק עיתון "**הארץ**" נתן במה רחבה לפרשה בעמודים הראשונים של העיתון, בסיקור נרחב שכלל, בין השאר, ראיון עם בני המשפחה.

לסיכום, הסיקור בחלק מהעיתונים כבר ביום זה שיקף הטיה מסוימת נגד טענות הפלסטינים, אך הגרסה הפלסטינית הגיעה אל הכותרות בכל העיתונים, דבר שהצביע על איזון עריכתי מינימאלי. הסיפור לא קיבל בולטות משמעותית ברוב העיתונים, תוך העברת מסר שהוא אינו חשוב במיוחד לידיעת לציבור. נראה מיד כי בימים הבאים יקבל הסיקור תפנית חדה.

ביום הראשון לסיקור האירוע בעיתונות המודפסת, ה-2 בינואר, ארבעת העיתונים המרכזיים בישראל עדיין שמרו על איזון יחסי, והציגו את שתי העמדות, של הפלסטינים ושל הצבא הישראלי, בכותרות.

עם זאת, בעיתונים "מעריב" ו"ישראל היום" ניכרה כבר ביום זה הטיה מסוימת נגד טענות הפלסטינים.

בינתיים, הסיפור קיבל בולטות משמעותית בעמודים הראשונים רק בעיתון "הארץ". שאר העיתונים דחקו אותו לעמודים הפנימיים תוך העברת מסר לקוראים שהוא אינו סיפור חשוב.

הפלשתינים מאשימים: אשה מתה מגז בהפגנה בבילעין

האשה: ג'וואהר אבו רחמה, בת 36 מהכפר, שאחיה נהרג בהפגנה לפני כשנה וחצי ● עריקאת: "פשע מלחמה" ● צה"ל: "נסיבות מותה עדיין בבדיקה"

דן מרגלית

האסטרטגיה הפלשתינית – מרטוריקה חריפה ועד עימות אלים

לדוגמא, ב"ישראל היום" ב-2 בינואר הופיעה כתבה בנושא בעמוד 9, עם הפניה קטנה מהעמוד הראשון.

כותרות הכתבה החדשותית משקפות לקוראים את קיומה של מחלוקת בין הפלסטינים לצה"ל, ומדווחות לפחות על גרסת הפלסטינים.

אך העורכים ניסחו כותרת למאמר הדעה אשר מעבירה מסר לקוראים שיש לקחת את גרסת הפלסטינים בעירבון מוגבל, כחלק מאסטרטגיה אשר מבוססת על אלימות.

הפסקאות הראשונות של מאמר דעה זה מבקרות את מערכת הביטחון על אי קיום צו בג"צ בבילעין, אך העורכים בחרו להבליט בכותרת דווקא טענה אשר מסתירה את אחריותו של צה"ל להשתלשלות האירועים ומאשימה את הפלסטינים.

יום שלישי: הצבא מציג את גרסתו

ביום שני, ה-3 בינואר, רק עיתון "הארץ" המשיך בסיקור הפרשה. אך ביום שלישי, ה-4 בינואר, הפרשה חזרה לכותרות ב"מעריב" וב"ידיעות אחרונות" בסיקור נרחב של טענות הצבא הישראלי.

צה"ל: אבו-רחמה כלל לא נכחה בהפגנה, ומתה מסרטן

העיתונים דיווחו על חשדות מגוונים של הצבא הישראלי אשר מטילים ספק בכך שאבו-רחמה מתה משאיפת גז, ומסירים את האחריות למותה מהצבא. יש להדגיש, כי טענות אלה נשמעו עוד בטרם הסתיים התחקיר הרשמי של האירוע בצה"ל , ומכאן שהן היו רק בגדר השערות וחשדות כלפי הגרסה הפלסטינית, אשר מרובן, כך נראה בהמשך, צה"ל התנער מאוחר יותר.

בין שאר הטענות, הוטל ספק בכך שאבו-רחמה כלל השתתפה בהפגנה. כך אמרו כותרות המשנה ב"הארץ", "ידיעות אחרונות" ו"מעריב" ב-4 בינואר:

> **במערכת הביטחון טוענים כי יש סתירות מהותיות באשר לנסיבות מותה של ג'וואהר אבו רחמה, וכי כלל לא נכחה באזור ההפגנה** ("הארץ", עמוד 2)
>
> **בצבא סותרים את גרסת הפלסטינים לפיה ג'וואהר אבו רחמה נהרגה משאיפת גז מדמיע בהפגנה בבלעין – ומציגים שורת סתירות שבאות להראות כי היא לא נכחה באירוע ומותה שימש ככלי לצרכי תעמולה** ("ידיעות אחרונות", עמוד 6)
>
> **נתיחת הגופה שלא נערכה, בדיקות הדם שהתבצעו חצי שעה לפני ההגעה הרשמית לבית החולים, התמונות החסרות והמינון הגבוה של תרופות נגד סרטן שנמצאו בדם * תחקיר צה"ל על האירוע בבילעין מטיל ספק בנוכחותה של ג'וואהר אבו רחמה בהפגנה וחושף כי הפלסטינים שיקרו לאורך כל הדרך * אז מה סיבת המוות האמיתית** ("מעריב", עמוד 2)

כמו-כן נטען כי כלל לא דווח על פציעתה של אבו-רחמה בהפגנה (טענה דומה נשמעה מפי גורם בצבא גם ביום הראשון, ב"ישראל היום"):

> ההפגנה שבה לטענת הפלסטינים השתתפה אבו-רחמה התקיימה ביום שישי בצהריים, ולפי צה"ל הדיווח הראשוני על פצועים הגיע אליהם ביום שישי בערב – וכלל דיווח על שני פצועים במצב קל. לדברי גורמים בצה"ל לא דווח על פצוע קשה, ולבטח לא אנוש [..] בצה"ל טוענים כי ביום שבת "הפך" הפצוע קל לפצועה אנושה, שנפטרה מאוחר יותר. ("ידיעות אחרונות", 4 בינואר 2011, עמוד 6)

יש לציין כי טענות גורמים בצה"ל, כאילו לא דווח על פצועה בהפגנה או שאבו-רחמה כלל לא הייתה באזור, מעלות תמיהה גדולה, שכן הן עומדות בסתירה בוטה להודעת דובר צה"ל ביום ראשון, עליה דווח ב"הארץ":

> מדובר צה"ל נמסר בתגובה כי "במהלך הפרת סדר אלימה ובלתי חוקית שנערכה אתמול סמוך לכפר בלעין, דווח על פלסטינית שנפגעה משאיפת גז. הנפגעת פונתה על ידי הסהר האדום לביה"ח ברמאללה". ("הארץ", ה-2 בינואר 2011, עמוד 2).

מעבר להודעת דובר צה"ל עצמו, התקבלו דיווחים ברשת בזמן אמת על פציעתה של אבו-רחמה. הארגון "קול יהודי לשלום" צייץ בזמן אמת בטוויטר, על פינוייה של ג'וואהר לבית החולים עקב שאיפת גז.[11] גם סוכנות הידיעות הפלסטינית וואפא, דיווחה על פציעתה של ג'וואהר מיד לאחר

[11] ניתן לקרוא את הציוץ כאן: http://twitter.com/#!/jvplive/status/20820692224180226

ההפגנה, בשעה 16:48.[12] מידע זה פורסם בבלוגים שונים ברשת, ובדיקה עיתונאית פשוטה הייתה מגלה סתירה זו בטענות הצבא. ניתן היה לצפות מכתבים מקצועיים לדווח לקוראים על סתירה בוטה זו, ולא להעביר מסר מוטעה ומטעה, שמאמץ את טענות צה"ל ללא סייג. אך רק עיתון "הארץ", ביום הבא, טרח לדווח על הסתירה במילים ספורות בסופה של כתבה ארוכה:

> בניגוד לטענות גורמים צה"ליים לפיהם לא התקבלו בזמן אמת דיווחים מההפגנה על פציעתה של הצעירה, מתברר כי ארגון "קול יהודי לשלום" דיווח על כך זמן קצר לאחר שאבו רחמה נפגעה (36:14), באמצעות ציוץ בטוויטר. ("הארץ", 5 בינואר, עמוד 2)

העיתונים בחרו להעלים או להצניע את הסתירה בטענות צה"ל, ולפרסם בהבלטה את הטענה כי אין ראיה לכך שאבו-רחמה הייתה באזור בשעת ההפגנה. הם העבירו לקוראים מידע מוטעה על הטענות הבסיסיות ביותר של הפלסטינים, ללא בדיקה וללא ביקורת. צה"ל בחר לפזר מסך עשן סביב נסיבות מותה של אבו-רחמה, והתקשורת התמסרה לניסיונות הטשטוש כמעט ללא התנגדות.

ב-4 בינואר דווח גם כי בצבא הישראלי מעריכים שאבו-רחמה נפטרה מסרטן הדם, ועל חשדות נוספים רבים של הצבא, אשר מערערים לכאורה על טענותיהם של הפלסטינים. יש להדגיש כי אלו לא דבריו הרשמיים של דובר צה"ל, אלא של גורמים אחרים בצבא. לדוגמא:

> בנוסף, טוענים בצבא כי לאבו-רחמה היה עבר רפואי עשיר, וכי היא נטלה תרופות שחלקן על-פי ההערכה נועדו לטיפול בסרטן הדם ממנו סבלה וביקרה בבית-החולים עשרה ימים לפני האירוע. עם זאת, מספרים בצה"ל, בדו"ח הפלסטיני נטען כי אבו-רחמה לא סבלה ממחלות קודמות. בהמשך טוענים בצבא כי מכל העדויות שנאספו, לא נמסר על ריח של גז מבגדיה של אבו-רחמה – מה שנוגד את הגרסה הפלסטינית. כמו כן נטען כי אין הוכחה מצולמת לכך שאבו-רחמה כלל נכחה בהפגנה, ונאמר כי אם הייתה אחת כזו הפלסטינים ודאי היו דואגים לפרסמה לצרכי תעמולה. ההלוויה, מציינים בצבא, הייתה שקטה ומאופקת – מצב שאינו אופייני בהלוויה של שאהיד. ("ידיעות אחרונות", 4 בינואר 2011, עמוד 6)

אנו רואים כי העיתונות דיווחה על חשדות מגוונים מצד גורמים בצבא הישראלי, אשר המשותף להם הוא בעיקר רצון להטיל ספק באחריות הצבא למותה של אבו-רחמה וליצור חשדנות כלפי גרסת הפלסטינים, עוד טרם התבררו העובדות. צה"ל נמנע מלקחת אחריות רשמית על מרבית חשדות אלו: מרבית הדברים יוחסו לגורמים צבאיים אנונימיים. אך אף לא אחד מהעיתונאים ניסה להתעמת עם הגורמים הצבאיים האנונימיים ולדרוש תשובות לשאלות המתחייבות מן הסתירות הפנימיות שהתגלו בגרסתם.

במצב כזה, בו נשמעות טענות שונות מגורמים שונים בצבא, אשר הן בגדר השערות וחשדות לא רשמיות, היינו מצפים מהעיתונות להפגין איפוק וגישה ביקורתית ועצמאית בסיקור טענות הצבא. המחויבות הבסיסית ביותר של העיתונות הייתה להציב את המידע אל מול הטענות הנגדיות, או לכל הפחות לא להביע הזדהות איתו כאשר מתגלות בו סתירות ברורות. אך לצערנו, לא כך היה בשניים מהעיתונים המרכזיים בישראל, "מעריב" ו"ידיעות אחרונות".

[12] הכתבה של סוכנות הידיעות וופא: http://www.wafa.ps/arabic/index.php?action=detail&id=94821&

ביום שלישי, ה-4 בינואר, כל העיתונים דיווחו על טענות מרובות ומגוונות של צה"ל, אשר המשותף להן הוא הטלת ספק באחריותו למותה של אבו-רחמה והבעת חשדנות כלפי גרסת הפלסטינים. מרבית החשדות נמסרו מפי גורמים לא מזוהים בצבא, טרם התבררו העובדות.

לדוגמא, דווח בכל העיתונים ביום זה על טענה בצבא המפקפקת בעצם נוכחותה של אבו-רחמה באזור ההפגנה. בכותרות המשנה של שלושה עיתונים נכתב:

במערכת הביטחון טוענים כי יש סתירות מהותיות באשר לנסיבות מותה של ג'וואהר אבו רחמה, וכי כלל לא נכחה באזור ההפגנה

"הארץ", עמוד 2

נתיחת הגופה שלא נערכה, בדיקות הדם שהתבצעו חצי שעה לפני ההגעה הרשמית לבית החולים. התמונות החסרות והמינוי הנרגה של תרופות נגד סרטן שנמצאו בדם ■ תחקיר צה"ל על האירוע בבילעין מטיל ספק בנוכחותה של ג'וואהר אבו רחמה בהפגנה וחושף כי הפלסטינים שיקרו לאורך כל הדרך ■ אז מה סיבת המוות האמיתית?

"מעריב", עמוד 2

בצבא סותרים את גרסת הפלסטינים לפיה ג'וואהר אבו רחמה נהרגה משאיפת גז מדמיע בהפגנה בבלעין – ומציגים שורת סתירות שבאות להראות כי היא לא נכחה באירוע ומותה שימש ככלי לצרכי תעמולה

"ידיעות אחרונות", עמוד 6

חשוב לציין כי טענות אלה של הצבא, כאילו אבו-רחמה לא נכחה באזור ההפגנה, עומדות בסתירה בוטה להודעת דובר צה"ל מיום ראשון, על פינוייה של פלסטינית מבילעין עקב שאיפת גז, וכן לדיווחים ברשת בזמן אמת על פינוייה של ג'וואהר אבו-רחמה מההפגנה עקב שאיפת גז. בדיקה עיתונאית קצרה הייתה מגלה סתירה זו בטענות הצבא, אך העיתונים בחרו להתעלם ממנה ולפרסם בהבלטה וללא כל ביקורת את המידע המטעה אשר הצבא הפיץ, אשר מטיל ספק בבסיס גרסת הפלסטינים.

מדובר צה"ל נמסר בתגובה כי "במהלך הפרת סדר אלימה ובלתי חוקית שנערכה אתמול סמוך לכפר בלעין, דווח על פלסטינית שנפגעה משאיפת גז. הנפגעת פונתה על ידי הסהר האדום לביה"ח בר-מאללה.

"הארץ", ה-2 בינואר, עמוד 2

<u>"מעריב" ו"ידיעות אחרונות": מות המפגינה – פברוק</u>

סיקור מותה של ג'וואהר אבו-רחמה בעיתונים "ידיעות אחרונות" ו"מעריב" ב-4 בינואר, התאפיין בהבלטה והזדהות עם חשדות הצבא, והצגתם כמשמעותיים, תוך דחיקת הטענות הפלסטינית אל שולי השוליים. עורכי עיתונים אלו והציגו לקוראים תמונת מציאות חד-צדדית, נטולת ביקורת וללא בחינה עצמאית, מקצועית, של העובדות.

ב"מעריב", הפניה בעמוד הראשון של העיתון שאלה:

עלילת בלעין?

כותרת זו העבירה מסר מובהק של חשדנות וזלזול כלפי גרסת הפלסטינים והבלטת הניסיון של צה"ל לכרסם באמינותם. בכותרת המשנה נכתב:

תחקיר צה"ל: יש אפשרות שהמפגינה נגד הגדר מתה מסרטן ולא משאיפת גז מדמיע, כפי שטוענים הפלסטינים

למרות שפע המידע על נסיבות הפגיעה באבו-רחמה, שהעיד בסבירות גבוהה כי אבו-רחמה שאפה גז מדמיע בהפגנה, החליטו העורכים להבליט דווקא את "גרסת הסרטן" של צה"ל בכותרת המשנה. הבלטה זו מצטרפת לנימה המזלזלת של הכותרת הראשית, אשר התייחסה לגרסה הפלסטינית כעלילה. בימים הבאים, הצבא התנער מגרסת הסרטן, אך העיתונים כבר נטעו חשדות אלה עמוק בלב הקוראים.

כותרות הכתבה בעמוד 2 המשיכו בהעברת המסרים המחשידים של הצבא כלפי הטענות הפלסטיניות:

מלחמת הגרסאות | מוות מגז מדמיע או מסיבוך של מחלת הסרטן? (כותרת גג)

מוות בשתי מערכות (כותרת ראשית)

נתיחת הגופה שלא נערכה, בדיקות הדם שהתבצעו חצי שעה לפני ההגעה הרשמית לבית החולים, התמונות החסרות והמינון הגבוה של תרופות נגד סרטן שנמצאו בדם * תחקיר צה"ל על האירוע בבילעין מטיל ספק בנוכחותה של ג'וואהר אבו רחמה בהפגנה וחושף כי הפלסטינים שיקרו לאורך כל הדרך * אז מה סיבת המוות האמיתית? (כותרת משנה)

נשים לב לאמינות הגבוהה שעורכי העיתון נותנים לתחקיר (הלא סופי) של צה"ל, בהצהרה העובדתית החד-משמעית בכותרת המשנה שהוא "חושף כי הפלסטינים שיקרו לאורך כל הדרך".

הכתבה מפרטת ברובה הגדול את סימני השאלה הרבים שעולים לפי הצבא מגרסת הפלסטינים. לקורא המעמיק יתגלה בפסקאות האחרונות של הכתבה מידע נוסף: גרסה נגדית, פלסטינית, אשר סותרת את טענות הצבא ומאשימה אותו בניסיון לטייח את מותה של אבו-רחמה. מידע זה נדחק לשולי הסיקור. הוא לא קיבל כל ביטוי בכותרות ומוקם בפסקאות האחרונות של הכתבה. הבחירה העריכתית להבליט צד אחד בסיפור ולהצניע את השני, מעבירה מסר ברור לקוראים כי חשדות הצבא מוצדקים והטענות הפלסטיניות הן חסרות אמינות.

אם לא די בכך, הכתבה ב"מעריב" לוותה במסגרת הבאה, בעמוד 3:

תזכורת / מניפולציה של מוות (כותרת גג)

א-דורה לא באמת נפגע מאש צה"ל (כותרת ראשית)

המסגרת מזכירה לקוראים את פרשת הילד מוחמד א-דורה, אשר נורה בזרועות אביו בספטמבר 2000, ברצועת עזה. הפלסטינים טענו כי הילד נורה על ידי חיילי הצבא הישראלי, אך תחקיר צה"ל קבע, לכאורה, כי הוא נהרג מאש פלסטינית. עד היום, מדינת ישראל הרשמית או בית משפט, בארץ או בחו"ל, לא קבעו מי אחראי למותו של מוחמד א-דורה, אך הסיפור שהתקבע בציבור הישראלי הוא שהפלסטינים בדו את הסיפור כולו. בחירת העורכים להעלות דווקא נושא זה, ולמקם אותו בצמוד לכתבה על אבו-רחמה, העבירה מסר בוטה אל הקוראים, לפיו מדובר בנטייה פתולוגית, קולקטיבית של הפלסטינים לשקר ולהאשים את הצד הישראלי בהאשמות שווא. העורכים יכלו, מנגד, להעלות מגוון דוגמאות להרג בלתי מכוון של פלסטינים חפים מפשע על ידי צה"ל, עליהם הצבא קיבל אחריות. לדוגמא, ההפגזה של בית חאנון בנובמבר 2006, בה נהרגו ילדים ונשים פלסטינים, בטעות. הבחירה של העורכים להעלות דווקא את פרשת א-דורה מחזקת את הנרטיב לפיו הפלסטינים משקרים תמיד וכל מטרתם לעשות דה-לגיטימציה לישראל. הנרטיב הנגדי, המדבר על הרג אזרחים חפים מפשע, אינו עומד על הפרק.

צה"ל, באמצעות דובריו האנונימיים, העלה באזני העיתונאים חשדות שונים אשר ניקו אותו מאשמת מותה של אבו-רחמה, והעביר את האחריות למותה אל הפלסטינים. חלק ניכר מהעיתונות הישראלית אימץ מסרים אלה כמעט ללא עוררין, תוך שהוא מצטרף ביודעין למאמץ ההסברה הרשמי של מדינת ישראל נגד הניסיונות, לכאורה, לעשות לה דה-לגיטימציה.

כפי שראינו, עיתון "מעריב", העביר מסר זה כפי שהוא אל קהל הקוראים, ללא שום ביקורת ותוך הבלטה רבתי. אזרחית פלסטינית נהרגה כתוצאה משאיפת גז מדמיע שפוזר על ידי צה"ל, אך המסר שהועבר אל הקוראים היה שוב שהפלסטינים מעלילים עלילות על הצבא, כמו תמיד.

גם "בידיעות אחרונות" באותו יום, העורכים בחרו להזכיר לקוראים את פרשת מוחמד א-דורה. כותרת מאמר פרשנות, אשר הוצמדה לכתבה על אבו-רחמה, אמרה:

כך מייצרים מוחמד א-דורא

כך, גם קוראי עיתון זה נחשפו למסר חד-משמעי כי הפלסטינים משקרים.

בדומה לסיקור ב"מעריב" באותו יום ה-4 בינואר, גם ב"ידיעות אחרונות" כל הכותרות בנושא הציגו את גרסת הצבא הישראלי, כאשר הגרסה הפלסטינית, אם הובאה, נקטלה מיד:

צה"ל: מות המפגינה – פיברוק (כותרת ראשית, הפניה בעמוד 1)

קצינים בכירים: "המפגינה מבילעין לא מתה משאיפת גז. כנראה הייתה חולת סרטן" (כותרת משנה, הפניה בעמוד 1)

גורמים בצבא מציגים את גרסתם למותה של המפגינה מבלעין: פרובוקציה, ניסיון לפגוע בישראל (כותרת גג, עמודים 7-6)

צה"ל: "לא הרגנו את המפגינה הפלסטינית" (כותרת ראשית, עמוד 6)

בצבא סותרים את גרסת הפלסטינים לפיה ג'ואהר אבו רחמה נהרגה משאיפת גז מדמיע בהפגנה בבלעין – ומציגים שורת סתירות שבאות להראות כי היא לא נכחה באירוע ומותה שימש ככלי לצרכי תעמולה (כותרת משנה, עמוד 6)

אם לא די בהבלטה זו בכותרות, הכתבה אף לוותה במסגרת מיוחדת המדגישה ומפרטת את טענות צה"ל, אשר כותרתה:

צה"ל מציג: הבעיות בגרסה הפלסטינית (עמוד 7)

שוב, בדומה לסיקור ב"מעריב", הגרסה הפלסטינית הופיעה רק בפסקה האחרונה של הכתבה, בה מדווח כי "מן הצד השני, עם זאת, נשמעו אתמול קולות שונים". רק כאן הקוראים יחשפו לגרסה הנגדית אשר סותרת את תחקיר צה"ל מבסיסו.

במצב בו נשמעות טענות מגוונות מגורמים שונים בצבא הישראלי, אשר הן רק בגדר השערות וחשדות המטילות ספק בגרסת הפלסטינים, ניתן לצפות שהעיתונות תפגין איפוק בסיקור טענות הצבא. אך לא כך היה בעיתונים "מעריב" ו"ידיעות אחרונות". בעיתונים אלו, הסיקור ב-4 בינואר התאפיין בהבלטה משמעותית של טענות הצבא בכותרות, תוך העברת מסר חד-צדדי לקוראים שהפלסטינים מעלילים עלילות. בשני המקרים, גם הועלה מן האוב סיפור מותו של מוחמד א-דורה, אשר מעצים את המסר הספקני כלפי טענות הפלסטינים. גרסת הפלסטינים עצמה נדחקה לתוככי הכתבות, בפסקאות האחרונות, בשני העיתונים.

"מעריב", הפנייה מהעמוד הראשון

"מעריב", עמודים 2-3

קוראי עיתון "מעריב" ביום זה מקבלים מסר ברור ומשכנע כי גרסת הפלסטינים מפוקפקת. גרסת צה"ל, מנגד, מוצגת לקוראים בהבלטה וללא כל ביקורת. וכך גם בעיתון "ידיעות אחרונות":

"ידיעות אחרונות",
הפנייה מהעמוד הראשון

"ידיעות אחרונות"
עמודים 6-7

<u>הארץ״ ו״ישראל היום״</u>

בעיתון ״הארץ״, כאמור, הסיקור היה פחות חד-צדדי. ב-4 בינואר, עורכי העיתון בחרו להציג את המחלוקת כך, בכותרות כתבה בעמוד 2:

צה״ל: ההרוגה בבלעין סבלה ממחלה קשה; המשפחה: היתה לה דלקת באוזן (כותרת ראשית)

במערכת הביטחון טוענים כי יש סתירות מהותיות באשר לנסיבות מותה של ג׳וואהר אבו רחמה, וכי כלל לא נכחה באזור ההפגנה (כותרת משנה)

עיתון ״הארץ״ בחר לדווח בכותרת המשנה על טענות מערכת הביטחון בענייניות, ללא העברת מסר לקוראים שהפלסטינים בהכרח משקרים, או משתמשים במותה של אבו-רחמה לצרכי תעמולה. העורכים נתנו מקום גם לגרסת הפלסטינים בכותרת הראשית. הכתבה, יש לציין, אינה מסתפקת בדיווח על חשדות צה״ל, אלא מדווחת על תחקיר עצמאי של העיתון בו היא חושפת עובדות מהותיות על עברה הרפואי של אבו-רחמה ומביאה את דבריהם של תושבי בילעין.

ב״ישראל היום״ רק כותרת כתבה קטנה מאוד בשולי עמוד 13 דיווחה ב-4 בינואר:

בצה״ל מעריכים: הצעירה מבילעין מתה מסרטן

ברור כי עורכי העיתון לא ייחסו לפרשת מות ״הצעירה מבילעין״ חשיבות רבה.

בעיתון ״הארץ״ הסיקור היה מאוזן וענייני. עורכי העיתון בחרו להציג בכותרת הראשית את שני צדי הדיון, וללא העברת מסר לקוראים שיש לפקפק בטענות הפלסטינים. כך נכתב בעמוד 2:

צה"ל: ההרוגה בבלעין סבלה ממחלה קשה; המשפחה: היתה לה דלקת באוזן

במערכת הביטחון טוענים כי יש סתירות מהותיות באשר לנסיבות מותה של ג'וואהר אבו רחמה, וכי כלל לא נכחה באזור ההפגנה

ב״ישראל היום״ התפרסמה רק כתבה קטנה בשולי עמוד 13 אשר כותרתה הייתה: **״בצה״ל מעריכים: הצעירה מבילעין מתה מסרטן״**. ניכר כי עורכי העיתון לא ייחסו למותה של ״הצעירה מבילעין״ חשיבות רבה.

לסיכום, ב-4 בינואר הסיקור בעיתונים ״ידיעות אחרונות״ ו״מעריב״ קיבל תפנית חדה. למרות הסתירה המהותית בטענת הצבא שאבו-רחמה כלל לא נכחה באזור ההפגנה, העיתונים הציגו את גרסת הצבא כאמינה ומשמעותית. החשדות הלא מבוססים של הצבא, ביניהן הטענה שאבו-רחמה מתה מסרטן, קיבלו בולטות בכותרות ובאמצעים עריכתיים אחרים, בזמן שגרסת הפלסטינים נדחקה לשולי הכתבה. כך, העורכים העבירו מסר ברור לקוראים שאין לסמוך על עמדת הפלסטינים, ומנעו מהציבור מלקבל את תמונת המציאות המלאה. ב״הארץ״ הסיקור היה פחות חד-צדדי. למרות שפע המידע והמקורות שניתן היה להגיע אליהם, רק עיתון ״הארץ״ קיים בדיקה עצמאית, עיתונאית, משלו בניסיון לברר את העובדות על הפרשה. ב״ישראל היום״, לא הקנו לסיפור מותה של אבו-רחמה משמעות רבה.

יום רביעי: בני המשפחה מציגים ראיות נגד חשדות צה"ל

הטענות שהעלה צה"ל זכו לתגובה ישירה ממשפחת אבו-רחמה, אשר מיהרה לפרסם ראיות לכך שג'וואהר נכחה באזור ההפגנה ונפגעה משאיפת גז מדמיע. התייחסות העיתונים לכך ב-5 בינואר המשיכה באופן ישיר את מגמת הסיקור מהיום הקודם. ב"מעריב" דיווחו על תגובת המשפחה רק בכתבה קטנה בעמוד 7. ב"ידיעות אחרונות" התעלמו כליל מהצגת הראיות, ולא פרסמו את תגובת המשפחה כלל. ב"ישראל היום" פרסמו את התגובה, אך שוב, בכתבה קטנטנה בשולי עמוד פנימי. רק ב"הארץ" תגובת המשפחה זכתה לסיקור נרחב ומשמעותי.

נושא נוסף עלה לסיקור ביום זה, והוא ביקורת פנימית מצה"ל עצמו על העלאת החשדות הבלתי מבוססים נגד גרסת הפלסטינים ביום הקודם על ידי גורמים שונים בצבא. על ביקורת פנימית זו דיווחו רק שני עיתונים, "מעריב" ו"ישראל היום", וגם בעיתונים אלה הנושא נדחק לשוליים.

"מעריב" דיווח על תגובת הפלסטינים לטענות הצבא בכתבה קטנה בעמוד 7. וכך אמרו הכותרות:

בי"ח ברמאללה: המפגינה מתה מגז – לא מסרטן (כותרת ראשית)

בני משפחתה של אבו רחמה מציגים ראיות נגד טענות צה"ל (כותרת משנה)

הכתבה מספרת על שורת ראיות התומכות בגרסה הפלסטינית. כך נכתב בפסקה הראשונה:

> יממה לאחר טענות צה"ל על כך שג'וואהר אבו רחמה, תושבת בילעין, מתה מסרטן הדם ולא משאיפת גז, יצאה משפחתה למתקפת נגד.
>
> בני המשפחה ופעילים נגד הגדר פרסמו אתמול כמות גדולה של ראיות, המוכיחות, לכאורה, כי ג'וואהר אכן נפגעה ומתה כתוצאה מירי של צה"ל. בין היתר, הופצו מסמכים רפואיים ועדויות על כך שג'וואהר שהתה בכפר, ופונתה על ידי הסהר האדום עם מצוקה נשימתית.

בהמשך הכתבה מובאת עדותו של מנהל בית החולים ברמאללה, אשר אומר חד-משמעית כי ג'וואהר מתה כתוצאה מכשל ריאתי אשר נגרם לאחר שאיפת גז מדמיע והביא להתקף לב.

בסוף הכתבה מובאת תגובה של קצין בכיר בצה"ל:

> הדעות בצה"ל היו חלוקות אתמול בנוגע לפרשת מותה של ג'וואהר אבו רחמה. קצין בכיר בצה"ל טען אתמול, "חלק מהגורמים בצד הישראלי נסחפו ועלו על עץ גבוה. מוקדם לקבוע שאבו רחמה לא הייתה בהפגנה, או שהיא היתה חולת סרטן. מי שטען חד-משמעית שהפרטים הללו נכונים עלול לגרום לבעיה קשה אם ישלפו פתאום הוכחות בתמונות. אסור היה למהר ולפרסם מסקנות נמהרות". ("מעריב", 5 בינואר 2011, עמוד 7)

כתבה קטנה זו מכילה אם כן שתי חדשות מרעישות. קודם כל, הפלסטינים הציגו ראיות הסותרות חד-משמעית את גרסת הצבא הישראלי. מעבר לכך, נשמעה ביקורת פנימית בצבא עצמו על שורת החשדות שהופצה בימים הקודמים. למרות כל זאת, בחרו העורכים למקם את הכתבה בעומק העיתון ולהעניק לה מסגרת קטנה. זאת לעומת הכתבה הגדולה אשר התפרשה על כפולת העמודים 2-3 ביום הקודם, והוקדשה רובה ככולה לחשדות הלא מבוססים נגד הגרסה הפלסטינית. בחירה עריכתית זו מצביעה באופן מובהק על המגמה החד-צדדית של "מעריב" בסיקור של הפרשה.

גם ב"ישראל היום" דווח על קולות בצבא, אשר ביקרו את היסחפותם של גורמים בצה"ל בהאשמות כלפי הפלסטינים, בכתבה קטנה בשולי עמוד 5:

> קצין בצה"ל אמר אמש כי "הצבא מזדרז לקבוע עובדות ולצאת בכותרות. צריך לבדוק ולשמוע את כל הטענות". ("ישראל היום", 5 בינואר 2011, עמוד 5)

כותרת הכתבה אמרה:

משפחת ההרוגה בבילעין: "היא לא מתה ממחלה"

שוב ניכר כי עורכי "ישראל היום" לא הקנו חשיבות לסיפור מותה של אבו-רחמה, לכאן או לכאן. אך לפחות קוראי עיתון זה נחשפו במידה כלשהי לתגובת המשפחה ולביקורת הפנימית בצבא.

בעיתון "ידיעות אחרונות", בחרו שלא לסקר כלל את תגובת המשפחה לחשדות הצבא ואת הראיות התומכות בגרסתם, או את הביקורת הפנימית שנשמעה מתוך הצבא. כתוצאה מכך, קוראי עיתון זה, בניגוד לקוראי שלושת העיתונים האחרים, היו מודעים אך ורק לשורת החשדות נגד טענות הפלסטינים אשר הוצגה בהרחבה ביום הקודם, ועם מידע זה הם נשארו.

שלושה העיתונים, אם כן, דחקו את תגובת המשפחה לטענות הצבא וכן את הביקורת הפנימית על הטענות הללו, לשולי הסיקור, או לא הציגו אותן כלל. הטיה זו חמורה באופן מיוחד לאור העובדה ששניים מעיתונים אלה הבליטו חשדות אלה באופן בוטה ביום הקודם. העיתונים העבירו לקוראים מידע מטעה ומוטעה, לא טרחו לתקן את הרושם המוטעה שנוצר או להעביר ביקורת כלשהי על מסך העשן שהצבא פיזר סביב הפרשה. שוב המסר שהעיתונים העבירו אל הקוראים היה א חד-משמעי: צה"ל נקי מאשמה. נדמה כי העיתונים היו להוטים להעביר מסר זה אף יותר מהצבא עצמו.

בניגוד לשאר העיתונים, בעיתון "הארץ" סיקרו את טענות הפלסטינים ב-5 בינואר בעמודים הראשונים של העיתון, וניהלו דיון מעמיק בעובדות. כותרות הכתבה בעמוד 1 אמרו:

ביום רביעי, ה-5 בינואר, חלק מהעיתונים דיווחו על תגובת משפחת אבו-רחמה לחשדות הצבא הישראלי עליהם דווח ביום הקודם. המשפחה פרסמה ראיות לכך שג'ואהר נכחה באזור ונפגעה משאיפת הגז. בנוסף, דווח בחלק מהעיתונים על ביקורת פנימית בצבא על העלאת חשדות בלתי מבוססים ביום הקודם.

כל העיתונים, למעט "הארץ", דחקו דיווחים אלו לשולי הסיקור או לא התייחסו אליהם כלל. הטיה זו חמורה במיוחד ב"מעריב" ו"ידיעות אחרונות", לאור ההבלטה המשמעותית שקיבלו חשדות הצבא ביום הקודם. העיתונים העבירו לקוראים מידע מוטעה ומטעה, ולא טרחו לתקן את שגיאתם או להציג את העמדה המשמעותית הנגדית. שוב, המסר היה חד-משמעי: הצבא נקי מאשמה והפלסטינים משקרים.

שמאל על הכוונת

הדעות בצה"ל היו חלוקות אתמול בנוגע לפרשת מותה של ג'ואהר אבו רחמה. קצין בכיר בצה"ל טען אתמול, "חלק מהגורמים בצד הישראלי נסחפו ועלו על עץ גבוה. מוקדם לקבוע שאבו רחמה לא היתה בהפגנה, או שהיא היתה חולת סרטן. מי שטען חד־משמעית שהפרטים הללו נכונים עלול לגרום לבע־יה קשה אם ישלפו פתאום הוכחות בתמונות. אסור היה למהר ולפרסם מסקנות נמהרות".

יממה לאחר טענות צה"ל על כך שג'ואהר אבו רחמה, תושבת בילעין, מתה מסרטן הדם ולא משאיפת גז, יצאה משפחתה למתקפת נגד.

בני המשפחה ופעילים נגד הגדר פרסמו אתמול כמות גדולה של ראיות, המוכיחות, לכאורה, כי ג'ואהר אכן נפ־געה ומתה כתוצאה מירי של צה"ל. בין היתר, הופצו מסמ־כים רפואיים ועדויות על כך שג'ואהר שהתה בכפר, ופר־נתה על ידי הסהר האדום עם מצוקה נשימתית.

ב"מעריב" התפרסמה כתבה קטנה בנושא בעמוד 7.

על אף שכתבה זו ב"מעריב" מכילה שתי חדשות מרעישות: ראיות נגד טענות הצבא הישראלי וכן ביקורת פנימית עליהן, העורכים בחרו למקם אותה בעומק העיתון בכתבה קטנה. זאת לעומת הכתבה הגדולה שהתפרשה על פני שלושת העמודים הראשונים של העיתון ביום הקודם, שהציגה את טענות הצבא. סיקור זה הוא בבירור חד-צדדי.

נמשכת מלחמת הגרסאות סביב מות הפלסטינית (כותרת ראשית)

עדי ראייה ל"הארץ": ג'וואהר אבו רחמה לא לקחה חלק בהפגנה בבלעין, אך שהתה בסמוך ונפגעה מגז מדמיע (כותרת משנה)

בכתבה זו בעמוד הראשון גם נמתחה ביקורת מסוימת על התנהלות התקשורת בימים הקודמים:

> מעניין שנציגי צה"ל, בשיחות לא רשמיות, היו שלשום הרבה יותר זהירים מהעיתונאים. הם רק העלו אפשרות שלקתה בסרטן הדם, בעוד שכלי תקשורת שונים הציגו זאת כהסבר המכריע למותה. גם כעת, כעבור חמישה ימים, אין שום הוכחה שאבו רחמה סבלה מסרטן.

תמונה בעמוד השני של העיתון הציגה את הגרסה הפלסטינית לאירועים על גבי מפה, באופן ברור ומודגש, תחת הכותרות:

עדויות נוספות: ההרוגה מבלעין נפגעה מגז מדמיע (כותרת ראשית)

עדי ראייה פלסטינים סיפרו ל"הארץ" כי אבו רחמה אמנם לא השתתפה בהפגנה, אך צפתה בה ממרחק של כ-150 מטרים (כותרת משנה)

בין השאר, הכתבה מביאה את עדותם של שתי נערות, אסלאם ואילהם פתחי, אשר היו לצדה של אבו-רחמה כשנפגעה, ואת עדותו של נהג האמבולנס שפינה אותה:

> לדברי אסלאם, "החיילים היו די רחוקים אבל הם ירו כמויות גדולות של גז והתיזו מים מסריחים. אמא שלה צעקה לה לחזור, וגם אני חשבתי שהספיק לנו כדי שלא יקרה מה שקרה עם באסם (אחיה שנהרג - א"י). אבל אז הגז הגיע אלינו".
>
> אסלאם עמדה כחצי מטר מאבו רחמה. "היה המון גז וכיסיתי את עיניי ולא ראיתי אותה עד שאילהם צעקה לי 'בואי מהר, תעזרי לי להרים את ג'וואהר'", סיפרה. "ג'וואהר עוד הספיקה לקרוא 'אבא אבא, תקראי לסמיר (אחיה - א"י) שייקח אותי לבית החולים, אני הולכת למות'".
>
> אילהם, לעומת זאת, היתה על גג ביתה כאשר האירוע התרחש. היא סיפרה כי ענן הגז הגיע לעברן והיא ירדה אל תוך הבית כדי לסגור את החלונות. "בשעה שסגרתי את אחד החלונות, ראיתי אותה מאבדת את הכרתה כתוצאה מהגז ומיהרתי אליה יחד עם אסלאם לפנות אותה. הרמנו אותה יחדיו ונשאנו אותה לחצר הבית שלי. זעקנו לעזרה והיא החלה להקיא ופיה התמלא קצף".
>
> שתי הנערות הזעיקו את אחיה של ג'וואהר, סמיר, שבא למקום אך לא מצא אמבולנס קרוב ולכן התקשר לאחיו הבכור אחמד. זה האחרון היה בתהלוכה, ולידו היו שני אמבולנסים, ולכן לקח אחד מהם והגיע למקום שבו היתה אחותו הצעירה. על פי עדותם של אחמד וסמיר, שתיארו את האירוע בפגישה עם "הארץ", ג'וואהר עדיין היתה בחיים ובהכרה אך מטושטשת. היא סבלה ממחסור באוויר, ושבה ואמרה כי היא עומדת למות.
>
> סאהר בשראת, נהג האמבולנס שפינה את ג'וואהר, מספר כי "קיבלתי את ג'וואהר בכניסה אל הדרך שמקבילה לגדר, שם היתה ההפגנה. היא עדיין היתה בהכרה חלקית, ענתה לשאלות, ואמרה שהיא נחנקה מהגז. פיניתי אותה ישירות לבית החולים".

בעיתון "הארץ", אם כן, הביאו אל הקוראים את תגובת משפחת אבו-רחמה באופן נרחב, שאפשר לראות את שני צידי צדדיו של הסיפור.

"שמאל על הכוונת"

לכתבה ב"מעריב" ב-5 בינואר, הוצמדה כתבה גדולה בנושא אחר, לכאורה. הכתבה עסקה ביוזמת מפלגת "ישראל ביתנו" לחקור ארגוני שמאל. כותרות הכתבה אמרו:

הכנסת תצביע היום: לחקור ארגוני שמאל בישראל (כותרת גג)

שמאל על הכוונת (כותרת ראשית)

הפסקה הראשונה של הכתבה מספרת על היוזמה "להקים ועדת חקירה פרלמנטרית שתחקור את ארגוני השמאל האוספים, לטענת מפלגתו של ליברמן, מידע על חיילי צה"ל בנוגע למעורבותם כביכול בפשעי מלחמה".

הצמדת כתבה זו לכתבה בה אכן מואשם צה"ל במוות של מפגינה פלסטינית, אירוע אשר הרשות הפלסטינית גינתה כפשע מלחמה, היא בחירה עריכתית משמעותית ביותר. היא העבירה מסר לקוראים שייתכן כי האשמות "השמאל" נגד צה"ל גם במקרה זה אינן לגיטימיות כלל, והן, לכאורה, חלק ממסע הדה-לגיטימציה של השמאל נגד המדינה ונגד צה"ל.

באופן מרתק, גם ב"ידיעות אחרונות" העורכים בחרו להצמיד כתבה על יוזמה זו של ישראל ביתנו אל כתבה על מותה של אבו-רחמה, ב-4 בינואר. כותרות הכתבה קראו:

יוזמה בכנסת: לחקור את מימון השמאל הקיצוני (כותרת ראשית)

ישראל ביתנו תבקש מהכנסת ועדת חקירה פרלמנטרית לבדיקת מקורות המימון של ארגונים ישראלים שפועלים למען העמדת חיילי צה"ל לדין (כותרת משנה)

גם כאן בחירת העורכים להצמיד דווקא את שתי כתבות אלה, מעבירה מסר אל הקוראים כאילו שחיילי צה"ל נמצאים תחת מתקפה של דה-לגיטמציה, ובנסיבות כאלה בודאי אין סיבה לחקור את התנהגות החיילים בפרשה.

בעיתונים "ידיעות אחרונות" ו"מעריב", העורכים בחרו להצמיד לכתבות העוסקות במותה של אבו-רחמה, כתבות על יוזמה של מפלגת "ישראל ביתנו" לחקור ארגוני שמאל, אשר אוספים, לטענתם, מידע על חיילי צה"ל בנוגע למעורבותם בפשעי מלחמה.

בחירת העורכים להצמיד שני נושאים אלו, מעבירה מסר אל הקוראים שאולי הטענות כנגד הצבא הישראלי במקרה של אבו-רחמה גם הן אינן לגיטימיות, ואין זה ראוי שנבקר את חיילי צה"ל כלל.

ב"מעריב" ב-5 בינואר התפרסמה כתבת ענק ליד זו הקטנה על אבו רחמה, אשר כותרתה הייתה: **שמאל על הכוונת**.

ב"ידיעות אחרונות", עמודים 6-7, ב- 4 בינואר, העורכים הצמידו את כתבה אשר כותרתה **יוזמה בכנסת: לחקור את מימון השמאל הקיצוני**, לכתבה על מותה של ג'וואהר אבו-רחמה.

כותרת המשנה קוראת:

ישראל ביתנו תבקש מהכנסת ועדת חקירה פרלמנטרית לבדיקת מקורות המימון של ארגונים ישראלים שפועלים למען העמדת חיילי צה"ל לדין

הקישור בין הכתבות בוודאי אינו מקרי.

סיכום: סיקור הגרסאות למותה של אבו-רחמה

ראינו כי סיפור מותה של אבו-רחמה, התפתח בעיתונות והשתנה מיום ליום.

ביום ראשון, ה-2 בינואר, העיתונים דיווחו על המחלוקת החריפה בין הצבא הישראלי לבין הפלסטינים בנוגע למותה של ג'וואהר אבו-רחמה. ניתן לומר שהסיקור היה הוגן, למעט הטיה מסוימת של "מעריב" ו"ישראל היום" כבר בשלב זה כנגד עמדת הפלסטינים.

הסיקור קיבל תפנית חדה ביום שלישי, ה-4 בינואר כאשר העיתונים "מעריב" ו"ידיעות אחרונות" פרסמו כתבות בולטות בעמודים הראשונים של העיתון, אשר מזדהות באופן מוחלט עם גרסת הצבא הישראלי, מחזקות אותו, ודוחקות את הגרסה הפלסטינית אל שולי השוליים. קוראי עיתונים אלו למדו שכנראה אבו-רחמה הייתה חולת סרטן, ושהיא כלל לא נכחה באזור ההפגנה. זאת, למרות ראיות מוצקות לכך שהיא פונתה מההפגנה לבית החולים לאחר ששאפה גז מדמיע, על פי הודעת דובר צה"ל עצמו ביום ראשון, וכן דיווחים ברשת מזמן ההפגנה. העיתונים בחרו להתעלם ממידע זה, למעט עיתון "הארץ", תוך הפגנת חוסר מהימנות מקצועית והטעיית הקוראים. באמצעי עריכה שונים הועבר לקוראי "מעריב" ו"ידיעות אחרונות", מסר חד משמעי לפיו הצבא נקי מאחריות וכי יש להטיל ספק בגרסת הפלסטינים, שהוצגה כבדותות. ב"ישראל היום" הסיקור נדחק אל שולי העיתון, תוך העברת מסר לא פחות בעייתי, לפיו המוות של אזרחית פלסטינית כתוצאה מגז מדמיע שירה צה"ל כלל אינו בגדר חדשות חשובות.

ביום רביעי, ה-5 בינואר, התפרסמו תגובת משפחת אבו-רחמה לחשדות של צה"ל, וגם ביקורת פנימית בצבא על הפרחת החשדות הבלתי מבוססים לאוויר ביום הקודם. ב"מעריב" מידע זה נדחק אל העמודים הפנימיים של העיתון, וב"ידיעות אחרונות" הוא לא פורסם כלל. יש לציין כי דחיקת חדשות אלו לשולי הסיקור חמורה במיוחד לאור ההבלטה שעיתונים אלו העניקו לחשדות שנמסרו בשמם של גורמים אנונימיים בצה"ל ביום הקודם. העיתונים העבירו לקוראים מידע מטעה, אך לא טרחו לתקן אותו או להציג מידע נגדי. רק בעיתון "הארץ" סיקרו את תגובת המשפחה, ואת גרסת הפלסטינים ככלל, באופן נרחב.

נשים לב לנקודה מהותית נוספת. העיתונות התעסקה באופן בלעדי במלחמת הגרסאות בין צה"ל לפלסטינים, והחשדות שהעלה הצבא נותרו מוקד הסיפור. התעסקות זו הסיטה את הדיון מן הנושא העקרוני: אזרחית פלסטינית חפה מפשע נהרגה לאחר ששאפה כמות גדולה של גז מדמיע אשר צה"ל ירה לעבר מפגינים בבלעין. המוות של אבו-רחמה מעלה שאלות נוקבות אשר לא נותר להן מקום בסיקור. על כך בפרק הבא של המחקר – ההקשר של הפרשה.

ההקשר הרחב של פרשת מותה של ג'וואהר אבו-רחמה

כפי שעולה ממבוא מחקר זה, סיפורה של ג'וואהר אבו-רחמה אינו מסתכם בנסיבות המוות השנויות במחלוקת, והטלת אחריות על צד זה או אחר. ג'וואהר נהרגה כחלק ממאבק רב שנים של תושבי בילעין נגד גדר ההפרדה, ויש להבין אותו בהקשר זה. לולא המאבק המתמשך בבילעין, לא היא ולא אחיה היו נהרגים. עולות כאן מספר שאלות עקרוניות:

1. מדוע צה"ל אינו מאפשר הפגנות נגד גדר ההפרדה בבילעין, אשר בג"צ קבע שהיא פוגעת באופן בלתי מידתי בתושבי הכפר?
2. מדוע מתאפשר שימוש מסיבי של הצבא הישראלי באמצעים לפיזור הפגנות בבילעין, אשר פצעו והרגו מפגינים רבים במהלך השנים? ובתוך כך, כיצד ניתן להסביר את פגיעת ענני הגז המדמיע באבו-רחמה, אשר מסתבר כי צפתה בהפגנה ממרחק גדול יחסית, סמוך לביתה? האם פגיעת הגז המדמיע בכפר כולו היא מידתית?
3. מדוע מערכת הביטחון אינה מקיימת את פסיקת בג"צ בנושא בילעין משנת 2007, אשר קובעת כי יש להזיז את הגדר?

ניתן לענות על שאלות אלו לכאן ולכאן, וסביר להניח שגם לצה"ל יהיו תשובות והסברים. אך ניתן היה לצפות שהעיתונות החופשית בישראל לפחות תדון בהן באופן המציג את העמדות השונות בפני הציבור, על מנת שזה יוכל לגבש עמדה מושכלת בנושא.

מצאנו כי השאלות העקרוניות והרחבות העולות מפרשת אבו-רחמה אבדו כמעט לחלוטין בתוך הסיקור הדרמטי של מלחמת הגרסאות בין צה"ל לפלסטינים על נסיבות מותה. כך, הפך מוקד הסיקור לדיון בשאלה האם "הפלסטינים משקרים או לא", ואילו השאלות המהותיות אשר רלבנטיות לנושא ואשר חשוב היה להביאן אל קהל הקוראים הישראלי הושתקו.

הדיון בסוגיות הרחבות של המאבק נגד הגדר היה מצומצם מאוד בשלושה מהעיתונים המרכזיים בישראל: "ידיעות אחרונות", "ישראל היום" ו"מעריב". גם כאן בלט עיתון "הארץ" בדפוס סיקור שונה במהותו מהעיתונים האחרים, והרחיב את הדיון על המשמעויות הרחבות יותר של פרשת מותה של ג'וואהר אבו-רחמה.

"מעריב", "ידיעות אחרונות" ו"ישראל היום"

ב"ידיעות אחרונות" סיפרו לקוראים על הרקע למותה של אבו-רחמה רק ביום הראשון לסיקור, ה-2 בינואר, בכתבה חדשותית בעמוד 6. בכתבה זו נכתב על המאבק של תושבי בילעין נגד הגדר ועל כך שהיא גזלה כמחצית מאדמותיהם. כמו כן נכתב שנהרגו 21 פלסטינים בהפגנות נגד הגדר, ועל פסיקת בג"צ בנושא שאיננה מבוצעת. הכתבה מצטטת גם את נשיאת רופאים לזכויות אדם, אשר מזהירה כי השימוש בכמויות מסיביות של גז מדמיע עלול להיות קטלני.

אך מאותו יום ואילך הסיפור שהובלט ב"ידיעות אחרונות" היה מלחמת הגרסאות של צה"ל כנגד טענות הפלסטינים. במקביל לכותרות שסיפרו כי הפלסטינים שוב מעלילים על צה"ל, שלושת מאמרי הדעה שפורסמו בנושא זה בתקופת הסיקור האשימו את השמאל הישראלי על כך שהוא מעדיף להאמין לפלסטינים ולא לצבא: מאמר ראשון, של יועז הנדל, הופיע בצמוד לכתבה על אבו-רחמה ב-4 בינואר. כותרתו אמרה: **כך מייצרים מוחמד א-דורא**. שני מאמרי דעה נוספים, של יועז הנדל וחגי סגל, הופיעו במוסף לשבת, בעמודים 20 ו-22. כותרותיהם היו **תעלומה בבילעין** ו**המניע**

מזייף, בהתאמה. מיותר לציין כי עמדות של השמאל הישראלי עצמו לא הובאו כלל. השימוש בגז המדמיע ובאמצעים אחרים לפיזור הפגנות שעלולים להיות קטלניים, וכן ההתעלמות של מערכת הביטחון מפסיקת בג"צ – נעלמו לחלוטין מהסיפור.

ב"מעריב" כלל לא ניתן לקוראים מידע בעמודי החדשות על הסיבות להפגנות בבילעין, על פסיקת בג"צ או הסכנות בשימוש בגז המדמיע מסוג CS. אך לטובת הקורא המעמיק, התפרסם מאמר דעה אחד של בן-דרור ימיני מחוץ לעמודי החדשות, המרחיב מעט את היריעה בנושא הבג"צ. כותרות המאמר, אשר התפרסם ב-4 בינואר בעמוד 3 של "המגזין", היו:

חרפת בילעין (כותרת ראשית)

העובדה שרוב המפגינים הקבועים בבילעין הם שונאי ישראל אינה יכולה להסתיר את העובדה הפשוטה שבסיפור הזה הם דווקא צודקים (כותרת משנה)

ימיני מתמקד בסוגיית הבג"צ נגד תוואי הגדר, ומציין כי "ממשלת ישראל רומסת ברגל גסה החלטה שיפוטית". הוא מרחיב על כך שבמסווה של תירוצים ביטחוניים המדינה שיתפה פעולה עם קבלני נדל"ן והפקיעה אדמות פלסטיניות שלא לצורך, "תוך הגדלת הנישול והעוול". ימיני מסכם שהפרה זו של החלטת בג"צ היא "אוצר אדיר לתעמולה האנטי-ישראלית".

קוראי "מעריב" אשר העמיקו מעבר לעמודי החדשות ביום זה קיבלו אם כן טעימה של דיון על סיפור הבג"צ בבילעין, על אף שהעיתון התעלם לחלוטין מסוגיות חשובות אחרות. מרבית קוראי העיתון, אשר אינם קוראים לעומק את המוספים, לא יחשפו כלל למידע המסביר מדוע ישנן הפגנות בבילעין כל יום שישי כבר שש שנים, בו נהרגו כבר מפגינים רבים.

ב"ישראל היום" ב-2 בינואר פורסם כאמור מאמר דעה של דן מרגלית בצמוד לכתבה על מותה של אבו-רחמה, בעמוד 9. כותרת המאמר הייתה:

האסטרטגיה הפלסטינית – מרטוריקה חריפה ועד עימות אלים

דן מרגלית הקדיש את שתי הפסקות הראשונות מהמאמר לביקורת על אי ביצוע צו בג"צ בבילעין:

> גדר ההפרדה בבילעין מתוחה לאורך תוואי אסור. בג"ץ הורה למערכת הביטחון לשנותו. החלטות בג"ץ אינן בגדר המלצה בלבד. חלפו שנים ואהוד ברק לא ביצע. לפיכך יש שם הפגנות בלתי פוסקות שלעיתים מסתיימות בטרגדיה. בסוף השבוע נהרגה שם ג'וואהר אבו רחמה. לפני שנה וחצי אחיה בסאם.
>
> במקום שבו מתנגשים מפגינים פעלתניים עם כוחות צה"ל עלולים להיות נפגעים. חיילים רשאים להגן על עצמם מפני יידוי אבנים. גם בגז מדמיע. רק שבבילעין אין לכך הצדקה שכן היה על ישראל לקבוע תוואי חדש. אי אפשר להתגדר (בצדק) בשלטון החוק כפי שזהר בפסק הדין נגד משה קצב ולהתעלם ממחדלי שתי ממשלות ביחסן לבג"ץ.

פסקה זו ממצה את הדיון הביקורתי ב"ישראל היום" בסיפור. שאר הכתבה של מרגלית עוסקת ברטוריקה של הרשות הפלסטינית, אשר גינתה את מותה של אבו-רחמה כפשע מלחמה. העורכים בחרו להבליט בכותרת דווקא את המידע המפקפק בגרסת הפלסטינים, ולא את המידע העקרוני הנוגע להפגנות בבילעין, ואשר מציג את פרשת מותה של אבו-רחמה בהקשר המלא תוך הכרה גם באחריות של ישראל להשתלשלות האירועים.

ב"ישראל היום" התפרסם עוד מאמר דעה, של ישי גולדפלם, על הסוגיה, אך הוא התמקד בשאלת מלחמת הגרסאות. הוא התפרסם ב-9 בינואר בעמוד 27 תחת הכותרת:

מלחמת הגרסאות: אמת ובדיה במאבק הפלסטיני

המאמר מזכיר לקוראים שורה ארוכה של מקרים בהם הפלסטינים עושים מניפולציות על מוות של אנשים, וממשיך את ההתמקדות של הסיקור בשאלה זו ולא בשאלות אחרות העולות ממותה של אבו-רחמה.

אנו רואים, אם כן, כי בשלושה עיתונים: "מעריב", "ידיעות אחרונות" ו"ישראל היום", הדיון בשאלות הקשות העולות ממותה של ג'וואהר אבו-רחמה נותר מצומצם ביותר. הקוראים לא נחשפו לדיון מעמיק על המציאות בבילעין ונותרו בעיקר עם שאלת מלחמת הגרסאות ותחת רושם אי האמינות הסדרתי של הצד הפלסטיני.

"הארץ"

בעיתון "הארץ" נמצא דפוס סיקור שונה במהותו. כתבות בעמודי החדשות ומאמרי דעה עסקו בהיבטים רבים של הסיפור בבילעין. העיתון העלה שאלות רבות על התנהלות צה"ל ומערכת הביטחון, בין השאר: מדוע לא מתאפשרות ההפגנות בבילעין, מדוע נפצעים מפגינים רבים כל-כך, מדוע משתמשים בגז מדמיע שעלול להיות מסוכן ומדוע מערכת הביטחון אינה מזיזה את הגדר באזור, ארבע שנים לאחר פסיקת בג"צ בנושא.

בניגוד לעיתונים האחרים, שאלת השימוש בגז המדמיע אותו ג'וואהר אבו-רחמה שאפה וממנו לבסוף מתה, זכתה לסיקור נרחב ב"הארץ". שתי כתבות בעמודי החדשות הוקדשו לנושא זה וכן מאמר מערכת של העיתון. היה בעיתון דיון מעמיק בשאלת השימוש בגז, אשר כלל מבואות ממחקרים מדעיים של הצבא ושל גורמים אחרים באשר לשימוש בגז מסוג CS לפיזור הפגנות.

ב-3 בינואר בעמוד 4 פורסמה כתבה חדשותית אשר כותרותיה אמרו:

נמשך תחקיר מות מפגינה בבלעין (כותרת גג)

ביקורת על צה"ל: "יורה גז מדמיע מסוג מסוכן יותר" (כותרת ראשית)

בכתבה נכתב בין השאר:

> לפיזור הפגנות משתמש צה"ל בגז מדמיע מסוג CS [...] בשנים האחרונות העלו מחקרים סימני שאלה בעניין סכנות הגז הזה, וידועים מקרי מוות משאיפת הגז. [...] "אחד הגורמים העיקריים המשפיעים על רמת הפגיעה של גז CS הוא כמות החלקיקים באוויר", אומר ד"ר דניאל ארגו, רופא ישראלי המשתתף בקביעות בהפגנות נגד גדר ההפרדה ומדריך פעילים בטיפול בפגיעות. "במקרה כזה הייתי מצפה מצה"ל להגביל את השימוש במקבצים גדולים של רימונים בשטח מצומצם, וזה לא המצב. לא ברור אם יש הוראות בנושא". לדברי ד"ר ארגו, בתקופה האחרונה אובחנו פגיעות מתמשכות בעיניים, מחלות עור ומחלות בדרכי הנשימה, שניתן לקשור ביניהן לשימוש הרב בגז מדמיע. "יש סוגים שונים של גז מדמיע המסוכנים פחות מ-CS, ולא ברור לנו למה צה"ל מתעקש להמשיך את השימוש בו", אמר. [...]
>
> גורם בצה"ל אומר שהגז המדמיע שבשירות כוחות הביטחון "עבר את כל הבדיקות המקצועיות המחמירות", והוגדר "נשק אל-הרג". כללי השימוש בגז, כמו הטווחים המותרים, הוגדרו בהתאם. עוד אמר הגורם שחיל הרפואה הכין חוות דעת נרחבת על הגז,

ולפיה "גז מדמיע המופעל בשטח פתוח מתפזר במהירות והשפעתו חולפת תוך מספר דקות מרגע החשיפה והיא אינה דורשת התערבות רפואית". [...]

בכתבה שהתפרסמה ב-9 בינואר בעמוד 3 מתברר כי חיל הרפואה אכן פרסם חוות דעת נרחבת על הגז, כפי שהגורם בצה"ל מסר, אך חוות דעת זו מצביעה דווקא על סכנות הכרוכות בשימוש בו ובייחוד כאשר משתמשים בו באופן מרוכז, כפי שעושה הצבא בבילעין. כותרות המאמר קראו:

מחקר: הגז המדמיע בשימוש צה"ל עלול להיות קטלני (כותרת ראשית)

על רקע הפגנה סוערת בבלעין בשישי, בצה"ל ממשיכים להכחיש שמפגינה מתה משאיפת גז (כותרת משנה)

מחקר שפרסמו רופאים מחיל הרפואה לפני שבע שנים על השפעות הגז המדמיע מסוג CS קובע כי "המנה הממיתה החיצונית המשוערת בבני אדם גדולה פי 800-5,600 מהמנה המפזרת ביעילות מפגינים". ועם זאת [...] "במקרים קיצוניים בהם ריכוז החומר גבוה, עלולה להיות פגיעה קשה יותר בריאות ואף קטלנית" [...] "למרות ניצולו השכיח לפיזור הפגנות, אין זה חומר לא מזיק, ובריכוז גבוה קיים פוטנציאל לפגיעה קשה יותר".

המאמר הופיע בכתב העת "רפואה" ובמקביל הופיע מאמר דומה בכתב העת Toxology במאמר קובעים הרופאים כי התרבה השימוש במטול "רינגו" המסוגל לירות שישה רימונים בקצב מהיר כך שהם נופלים במקום מקובץ וגורמים לענן סמיך של גז מדמיע. על פי טענות הפלסטינים, אבו רחמה נקלעה לענן כזה. [...] אחד הרופאים אמר ש"המאמר מבוסס על עבודה שנעשתה לפני שנים בחיל הרפואה, שאישר את האופן בו צה"ל השתמש אז בגז מדמיע וקבע שהוא לא מסכן חיים. אם השתנתה הצורה בה משתמשים בגז, במיוחד אם מדובר בריכוזים גבוהים בהרבה, צריך לעשות בדיקה מחודשת".

מדובר צה"ל נמסר כי "כותבי הסקירה הדגישו כי הטיפול באנשים החשופים לחומר CS הוא פשוט, וכל צוות רפואי יכול להתמודד עם נפגעי החומר באמצעים פשוטים".

למעט אזכור קטן של הנושא בעומק כתבה אחת ב"ידיעות אחרונות" ב-2 בינואר בעמוד 6, העיתונים האחרים התעלמו כליל משאלת רעילות הגז המדמיע.

מאמר המערכת של עיתון "הארץ" ב-4 בינואר בחלק ב' של העיתון, אשר כותרתו **גז קטלני**, מעלה גם את השאלה העקרונית על הריגתם של מפגינים כה רבים בהפגנות נגד הגדר. נכתב בין השאר:

מאז החלו ההפגנות נגד הגדר בגדה נהרגו 21 מפגינים, על פי מקורות פלסטיניים. זהו נתון מצמרר שצריך להטריד מאוד כל ישראלי. כך גם מותה של אבו-רחמה. [...]

אבו רחמה מתה לשווא, היא לא סיכנה איש. אין צורך להזכיר באילו מדינות המשטרים הורגים את המפגינים נגדם: אסור שישראל תיהפך לאחת מהן.

שוב, למעט אזכור בין השורות של מספר ההרוגים ב"ידיעות אחרונות" ב-2 בינואר, הדיון בשאלה זו נעדר לחלוטין מהעיתונים האחרים.

לקוראי "הארץ" הובא רקע נרחב נוסף על המאבק בבילעין. לדוגמא, ב-7 בינואר התפרסם מאמר דעה של שאול אריאלי בעמוד 2 של חלק ב', אשר כותרתו **דברי ימי בילעין**. המאמר פותח כך:

בהתמקדות במותה של תושבת בילעין, אנו בוחרים להתעלם מסיפורו של הכפר כולו, המשתרע על פני 20 השנים האחרונות, וכל פרק בו מביא לשיא חדש את הביורוקרטיזציה של הרוע ואת הפגיעה המתמשכת בשלטון החוק.

המאמר פורס בפני הקוראים את סיפורו של הכפר המשתרע על פני 20 השנים האחרונות: החל מהכרזה על 780 דונם מאדמות בילעין כאדמות מדינה ב-1991, דרך הרחבת התנחלות מודיעין עילית ללא היתרים ב-2004 והלבנת הבנייה בדיעבד, בניית גדר ההפרדה באותה שנה, וכלה בפסיקת בג"צ ב-2007 אשר לא בוצעה במשך 4 שנים. שוב, מידע זה הופיע רק ב"הארץ", וקוראי העיתונים האחרים כלל לא התוודעו למכלול הסיפור של המאבק בבילעין אשר היה יכול להסביר את קיומן של ההפגנות שם מדי שבוע אשר עומדות כרקע בפרשת מותה של אבו-רחמה.

בעיתון היה גם דיון ביקורתי מהכיוון השני, על אחריות הפלסטינים לאלימות בהפגנות והסבר לאופן הפעולה של צה"ל. ב-5 בינואר בעמוד 2 כתבו אבי ישראל ועמוס הראל:

> **פיזור גז מדמיע אינו הפעלת כוח מופרז**. הפלסטינים רואים במאבק בגדר ההפרדה סמל ל"אינתיפאדה עממית", בלתי אלימה. אבל מרגע שמושלכות אבנים בהפגנה ונעשים לעתים ניסיונות לחבל בגדר, השוטרים והחיילים צריכים לפעול להפסקת ההפגנה. נכון שגם בעבר היו הרוגים ופצועים בהפגנות הגדר, אך ככלל אפשר להבחין בגישה מרוסנת יותר של צה"ל כלפי ההפגנות בתקופה האחרונה. יתרה מזאת: הפעלת גז מדמיע היא נקיטת אמצעי סביר מול יידוי אבנים, בוודאי אמצעי מתון יותר מירי קליעי גומי מטווח קרוב. אם אכן מתה אבו רחמה כתוצאה משאיפת גז, זה מחייב בדיקה ואולי הסקת מסקנות, אבל קשה לכנות פיזור גז בשטח פתוח אמצעי לא סביר או בלתי אנושי.

גם דיון ביקורתי זה כלפי האשמות פלסטינים נעדר לגמרי מהסיקור בשלושת העיתונים האחרים, אשר התעסקו אך ורק במלחמת הגרסאות, ולא בשאלות עקרוניות אחרות.

סיפורה של ג'וואהר אבו-רחמה אינו מסתכם בנסיבות המוות השנויות במחלוקת. ג'וואהר נהרגה כחלק ממאבק רב שנים של תושבי בילעין נגד גדר ההפרדה, ויש להבין את מותה בהקשר זה. עולות כאן שאלות מהותיות, כגון: מדוע הצבא אינו מאפשר הפגנות נגד גדר שבג"צ קבע שאינה חוקית, ומפזר מפגינים באמצעים אשר הובילו לא פעם ולא פעמיים לפצועים והרוגים?

למעט בעיתון "הארץ", הסיפור העקרוני של מותה של אבו-רחמה אבד כמעט לחלוטין בתוך הסיקור הדרמטי של מלחמת הגרסאות בין צה"ל לפלסטינים על נסיבות המוות. מוקד הסיקור היה "אם הפלסטינים משקרים או לא", וצרכן התקשורת הישראלי לא נחשף לשאלות העקרוניות העולות מהפרשה.

לדוגמא, רק בעיתון "הארץ" התנהל דיון כלשהו על רעילות הגז המדמיע אשר אבו-רחמה שאפה.

"הארץ", כותרת מאמר המערכת בחלק ב', 4 בינואר

"הארץ", עמוד 9, 3, 9 בינואר

"הארץ", עמוד 3, 4 בינואר

אלוהים ייתן לנו כוח לסלוח

כל העיתונים ציינו את הטרגדיה האנושית של משפחת אבו-רחמה. אחיה של ג'וואהר, באסם, נהרג בהפגנה בבילעין לאחר שרימון גז שירו חיילי צה"ל פגע ישירות בחזהו. אח נוסף, אשרף, נורה ברגלו על ידי חייל בזמן שהיה כפות. אולם, למעט בעיתון "הארץ" , חלקו של הצבא עצמו ביצירת הטרגדיה המשפחתית נדחק לשוליים.

לדוגמא, כותרות הכתבה ב"ידיעות אחרונות" ב-2 בינואר אמרו:

הפגנות בילעין: אחרי שאח נהרג והשני נפצע – גם האחות נהרגה (כותרת גג)

הטרגדיה המשולשת (כותרת ראשית)

ג'וואהר אבו רחמה שאפה כמויות גדולות של גז מדמיע, ולטענת הפלסטינים, זה מה שגרם למותה * צה"ל: " לא נעשה שימוש חריג בגז. פנייתנו לקבלת הדו"ח הרפואי לא נענתה" * אח של אבו רחמה נהרג גם הוא בהפגנה, ואח נוסף נורה ברגל (כותרת משנה)

מהכותרות נדמה כי האחים נהרגו ונפצעו מההפגנות, ולא מהירי של חיילי הצבא הישראלי. ניתן היה לציין לפחות שאבו-רחמה שאפה כמויות גדולות של גז מדמיע שירה הצבא. אך הקורא יאלץ להסיק מסקנה זו מהתגובה הלאקונית של צה"ל, המפקפקת בטענת הפלסטינים. הפסקה הראשונה המובלטת של הכתבה ממשיכה ברוח זו:

> ההפגנות נגד גדר ההפרדה בכפר בילעין גבו עוד חיי אדם: ג'אהר אברהים אבו רחמה (35), תושבת הכפר, מתה לאחר ששאפה גז מדמיע במהלך ההפגנה.

נשים לב לכתוב בפסקה זו – ההפגנות הן שגבו חיי אדם, ולא החיילים. הצבא כלל לא מוזכר. גם ציטוט מובלט מתוך הכתבה ממסגר את הסיפור במנותק לחלוטין ממעשי צה"ל:

ג'וואהר אבו רחמה נלכדה בתוך ענן גז, איבדה את הכרתה ופונתה לביה"ח ברמאללה. היא שבה להכרה, אבל במהלך הלילה התמוטטה שוב.

מניין הגיע ענן גז זה? את התשובה נמצא רק עמוק בתוך הכתבה, בה מצוטטים פלסטינים המספרים ש"הצבא ירה כמויות אדירות של גז מדמיע. כל אזור הגדר התכסה בענני גז".

בעיתון "מעריב" הגדילו לעשות ופרסמו כתבה שלמה המתמקדת בטרגדיה המשפחתית במוספשבת ב-7 בינואר. כותרות המאמר אומרות:

אלוהים ייתן לנו כוח לסלוח (כותרת ראשית)

בחוץ משתוללת מלחמת הגרסאות, אבל בביתה של ג'וואהר אבו רחמה בבילעין אף אחד לא מחפש אשמים (כותרת משנה)

הכתבה מתרכזת כולה בכך שהמשפחה אינה מחפשת אשמים. היא מצטטת את אימה של ג'וואהר אשר מספרת את גרסתה לנסיבות המוות של בתה. גם אחותה של ג'וואהר מרואיינת. שתיהן מסבירות שאלימות רק מביאה אלימות ושאינן מחפשות נקמה. צה"ל נותר מחוץ למעגל האחריות, וכך גם השאלות הקשות על התנהלותו בהפגנות נגד הגדר, אשר גובות חיי אדם. העורכים העדיפו להתמקד בסיפור האנושי, תוך דחיקת ההקשר ושאלת האחריות לגרימת המוות.

מעניין לציין שבמחקר קשב על סיקור מלחמת לבנון, נמצא דפוס סיקור דומה.[13] הסבל של אזרחי לבנון סוקר באופן רחב יחסית, ולפעמים אפילו באמפתיה – אבל הסיקור הופרד כמעט לחלוטין, בכל אמצעי העריכה האפשריים, מהפעולות של צה"ל שגרמו לסבל זה. בדיוק כפי שראינו פה.

כל העיתונים ציינו את הקורבנות של משפחת אבו רחמה סביב המאבק בגדר כטרגדיה אנושית: תואר שמנותק מהקשר כלשהו של אחריות. למעט בעיתון "הארץ", שאלת האחריות של הצבא הישראלי ביצירת הטרגדיה המשפחתית נדחקה לשוליים.

לדוגמא, מכותרות כתבה זו מ"ידיעות אחרונות" ב-2 בינואר, הטרגדיה של המשפחה נראית מנותקת לחלוטין ממדיניות מערכת הביטחון והתנהלות צה"ל בבילעין.

סיכום: תקופה ראשונה 2-9 בינואר

סיקור מותה של ג'וואהר אבו-רחמה, בשלושה עיתונים ("ידיעות אחרונות", "מעריב" ו"ישראל היום") התאפיין בהתמקדות במלחמת הגרסאות בין צה"ל לבין הפלסטינים באשר לנסיבות המוות. שאלות חשובות אחרות העולות ממות הצעירה, נדחקו כמעט לגמרי מן הסיקור. רק ב"הארץ" התנהל דיון משמעותי בנושא השימוש בגז המדמיע אשר אבו-רחמה שאפה, באופן פיזור ההפגנות נגד הגדר בבילעין מלכתחילה, ובהתנהלות הצבא והפלסטינים בהפגנות אלו.

"ידיעות אחרונות" ו"מעריב" הגדילו לעשות, והבליטו באופן משמעותי את החשדות שהעלו גורמים אנונימיים בצה"ל לגבי גרסת הפלסטינים, תוך דחיקת עמדת הפלסטינים אל שולי הסיקור. המסר שעבר אל הקוראים היה ברור: הפלסטינים משקרים, והצבא חף מכל טעות. עיתונים אלו דבקו בעמדת הצבא, למרות שהתגלו בה סתירות מהותיות. ביקורת בתוך הצבא עצמו על העלאת חשדות בלתי מבוססים כנגד הפלסטינים, וכן ראיות שהביאה המשפחה כנגד טענות הצבא, נדחקו אל עמוד פנימי של "מעריב" וללא פורסמו כלל ב"ידיעות אחרונות".

[13] לקריאת מחקר "קשב" על סיקור מלחמת לבנון: "מלחמה עד הרגע האחרון"
http://www.keshev.org.il/Site/FullNews.asp?NewsID=148&CategoryID=9

העיתונים לא מילאו את חובתם העיתונאית, המקצועית, והעבירו אל הקוראים מסר מטעה ומוטעה, המאשים את הפלסטינים במניפולציה ובשקרים, מידע שאף הצבא התנער ממנו בהמשך.

ב"ישראל היום" המסר שהועבר אל הקוראים היה פשוט: הסיפור אינו חשוב. עורכי העיתון לא ייחסו משמעות רבה לכך שנהרגה פלסטינית חפה מפשע כתוצאה משאיפת גז מדמיע שירו חיילי צה"ל, בהפגנה נגד גדר אשר בג"צ קבע שאיננה חוקית. קוראי העיתון לא נחשפו אפילו לאפשרות שיש דבר מה פסול בהתנהלות של הצבא, שכן הסיפור כולו התנהל בשולי השוליים של העמודים הפנימיים של העיתון, וספק אם מי מהקוראים ייחס לו חשיבות כלשהי.

לצערנו, הממצאים מצביעים על התנהלות כושלת של העיתונים ועל חוסר נכונות להעמיד בספק את עמדת צה"ל, או אף לדון בסוגיות מהותיות העולות מהתנהלותו. גם במצב בו למידע שהתקבל מגורמים בצבא היה ערך עובדתי נמוך יותר באופן מובהק מזה של המידע שהתקבל מהצד השני, שלושה עיתונים בחרו להמשיך ולהעביר לקוראים את המסר שהצבא הישראלי אינו אחראי למוות ושהפלסטינים שקרנים. במצב כזה, לא פלא שהצעת "ישראל ביתנו" לחקור את ארגוני השמאל המעבירים ביקורת על חיילי צה"ל, נתפסה על-ידי ישראלים רבים כצעד ראוי ונחוץ.

תקופה שנייה: 19-20 בינואר

כשלושה שבועות לאחר מותה של אבו-רחמה, ב-19 בינואר 2011, פורסמו בכלי התקשורת פרטים מתחקיר שערך פיקוד המרכז בנוגע לאירוע. על פי הדיווחים, התחקיר אישר כי אבו-רחמה נפגעה משאיפת גז מדמיע בעת ששהתה במבנה הסמוך למקום ההפגנה (בניגוד לטענות קודמות של גורמים בצבא, אשר גרסו כי כלל לא נכחה בהפגנה), אך טען כי טיפול רפואי שגוי שקיבלה בבית החולים ברמאללה, כתוצאה משאיפת הגז, הוא שהוביל למותה, ועל כן הצבא אינו אחראי לכך, אלא הפלסטינים.

בדקנו את סיקור תחקיר פיקוד המרכז במהדורות החדשות המרכזיות של ערוצי הטלוויזיה 1, 2 ו-10, ב-19 בינואר 2011, וגיליונות העיתונים "ידיעות אחרונות", "מעריב", "ישראל היום" ו"הארץ" ביום שלאחר מכן, ה-20 בינואר 2011.

בטענת הצבא המדווחת גלומה סתירה פנימית, שכן אם שאיפת הגז היא שגרמה להתדרדרות במצבה של אבו-רחמה, אז הצבא אחראי, לפחות באופן חלקי, למותה, ואין להעביר את האחריות באופן בלעדי אל הפלסטינים. למרות עובדה זו, שלושה כלי תקשורת (ערוץ 1, "מעריב" ו"ישראל היום") קיבלו באופן מוחלט את גרסת צה"ל לפיה הוא אינו אחראי למותה כלל, והבליטו בכותרות פרטי מידע התומכים בכך. "ידיעות אחרונות" לא התייחס לאירוע.

גם "הארץ" וערוץ 2 לא הביאו כל ביקורת בנוגע לסתירה המובנית בממצאי תחקיר צה"ל. גם הם הבליטו בכותרות את טענות הצבא המטילות את האחריות למותה של אבו-רחמה על רופאיה. בניגוד ל"ישראל היום", ערוץ 1 ו"מעריב", בכלי התקשורת הללו פורסם מידע המאזכר כי הצד הפלסטיני לא מקבל את ממצאי התחקיר, אולם מידע זה נדחק לשולי הסיקור ופורסם בעומק הכתבות בלבד.

ערוץ 10 הוא כלי התקשורת היחיד שעסק במישרין בסתירה בין המידע העובדתי הקשה העולה מן התחקיר, לבין הטענה כי צה"ל לא אחראי למותה של אבו-רחמה. ערוץ זה אף העלה שאלות בנוגע לתוכן התחקיר עצמו.

כמו-כן, לא מצאנו התייחסות ביקורתית בתקשורת לשמועות השווא שצה"ל הפיץ בשבוע שלאחר מותה של אבו-רחמה כמו למשל היותה חולת סרטן, שהתבררו על סמך התחקיר כלא נכונות.

"מעריב", "ישראל היום" וערוץ 1: "המפגינה מתה בגלל מחדל רפואי"

אף על פי שתחקיר צה"ל עצמו קובע כי אבו-רחמה נפגעה משאיפת גז מדמיע, שלושה כלי תקשורת ("מעריב", "ישראל היום" וערוץ 1) קיבלו באופן חד-משמעי את גרסת הצבא לפיה הוא אינו אחראי למותה, והטילו את האחריות על הרופאים הפלסטינים שטיפלו בה.

גיליון "מעריב" ב-20 בינואר ממחיש באופן ברור את הבעייתיות בסיקור זה. בטקסט כתבה שפורסמה בעמוד 15 של הגיליון עולה בפירוש כי גורמים בצבא מודים שההידרדרות הראשונית במצבה של אבו-רחמה חלה בעקבות שאיפת הגז המדמיע שירה הצבא לעבר המפגינים, דבר שהביא להתמוטטותה:

> גורמי צבא טענו אתמול כי מהתחקיר עולה שאבו רחמה שהתה במבנה הסמוך למקום ההפגנה וכפי הנראה שאפה גז מדמיע שהגיע עם הרוחות. כתוצאה מהמגע עם הגז היא החלה לפרכס וריר יצא מפיה. בני משפחתה פינו אותה באמצעות אמבולנס של הסהר האדום לבית

החולים הפלסטיני ברמאללה ושם הוחלט לתת לה טיפול באטרופין, בשל הטענה כי מערכת העצבים שלה נפגעה. התחקיר העלה כי נעשה שימוש מופרז באטרופין ומכך היא מתה.

מדיווח זה מובן, כי גם אם הטענות שהופנו כלפי הרופאים הפלסטינים נכונות, הרי שהשימוש שעשה הצבא הישראלי בגז מדמיע הביא מלכתחילה להתמוטטותה, ומכאן חלה ההתדרדרות במצבה עד למותה. עורכי "מעריב" בחרו שלא לשקף עובדה זו בכותרת שדיווחה על תוצאות התחקיר הצבאי, ובכך הסירו מצה"ל את האחריות, ולו החלקית, למותה של אבו-רחמה. כותרת הכתבה שניסח עורך "מעריב" הציגה ללא הסבר וללא ביקורת את השורה התחתונה של התחקיר הצבאי:

תחקיר צה"ל – "המפגינה מתה בגלל מחדל רפואי"

גם עורכי גיליון "ישראל היום" ב-20 בינואר 2011, העדיפו לא להתמודד עם הסתירה שעולה מתוצאות התחקיר הצבאי וקיבלו אותו כפשוטו, תוך שהם מעבירים את האחריות הבלעדית למותה של אבו-רחמה לצד הפלסטיני (אף מבלי לטרוח להזכיר את שמה של המנוחה). ההפניה בעמוד הראשון פשוט מספרת:

"**הפלשתינית מבילעין מתה מטיפול לקוי ברמאללה**" (כותרת ראשית)

תחקיר צה"ל: "היא קיבלה מנת יתר של אטרופין" (כותרת משנה)

הכותרות לא מזכירות לקוראים כי הסיבה שבגללה נזקקה "הפלשתינית מבילעין" לטיפול רפואי היא שאיפת גז מדמיע שירה צה"ל על המפגינים בכפר. גם הכותרת הראשית של הכתבה בעמוד 11 ממשיכה להאשים את הפלסטינים בלבד, ומנקה את הצבא מכל אחריות למותה:

סיבת המוות של המפגינה: טיפול כושל בבית החולים ברמאללה

רק כותרת המשנה של כתבה זו מספרת כי אבו-רחמה נזקקה לטיפול רפואי בגלל ששאפה גז מדמיע. גם אז, מבלי לדון באבסורדיות שבטענת צה"ל לפיה גם אם אבו-רחמה נפגעה משאיפת גז מדמיע, הוא אינו אחראי למותה:

התחקיר הצה"לי שבדק את נסיבות מותה של ג'וואהר אבו-רחמה בבלעין קבע: הגז המדמיע לא הרג אותה * היא מתה ממנת יתר של אטרופין * צה"ל: נגיב כשהתחקיר יסתיים

נציין שכי על-פי הכתוב בכותרת, התחקיר לא הסתיים באופן סופי. עובדה זו לא הפריעה לעורכי "ישראל היום" להתייחס לממצאיו כעובדה מוגמרת בעמוד הראשון של הגיליון.

יתר על כן, העורכים בחרו בכותרת תמוהה לתמונה שהתלוותה לכתבה:

ההפגנה לפני כשבועיים שבה נכחה כביכול אבו רחמה

זאת בניגוד לנאמר בתחקיר, בו הכירו בכך שאבו-רחמה הייתה באזור ההפגנה.

מעניין להעמיק גם לתוך הכתבה עצמה של "ישראל היום":

התחקיר הצה"לי בנוגע למותה של המפגינה הפלשתינית ג'וואהר אבו רחמה קרוב לסיום, וכעת מסתמן כי היא מתה כתוצאה ממנת יתר של אטרופין בבית החולים ברמאללה שאליו פונתה.

בצה"ל מציינים כי ייתכן שהיא שאפה גז מדמיע במהלך ההפגנה, אך מדובר בכמויות קטנות של גז שאינן יכולות להביא למותו של אדם.

> עד כה טענו הפלשתינים כי אבו רחמה בת ה-36 נפגעה כתוצאה משאיפת עשן במהלך הפגנה של פלשתינים מול גדר ההפרדה בבילעין. בצה"ל ציינו כבר לאחר האירוע כי הגירסה הזו מופרכת ומלאה בסתירות.

יש לתהות מדוע נטען כי שאיפת כמויות קטנות של גז מדמיע אינן יכולות להביא למותו של אדם, כאשר זה בדיוק מה שקרה, על פי התחקיר עצמו. גם לא ברור איך טענת הפלסטינים שאבו-רחמה שאפה גז מדמיע, עליה דווח בכל העיתונים בתקופה הקודמת, הפכה לטענה שהיא שאפה עשן. יש לציין גם את הנימה המזלזלת בטענות הפלסטינים, אשר התחקיר, בסופו של דבר, אישר במלואן.

עורכי מהדורת החדשות של ערוץ 1 ב-19 בינואר כלל לא הציגו מידע המצביע על קשר אפשרי בין מות המפגינה לבין צה"ל. כך נשמעה השיחה בין מגיש המהדורה, ינון מגל, לבין הכתב הצבאי, אמיר בר-שלום בדקה השמינית של המהדורה:

> מגל: נעבור לפרשה אחרת. בצה"ל הסתיים תחקיר אירוע מותה של ג'וואהר אבו רחמה מבילעין לפני שלושה שבועות. כתבנו לענייני צבא אמיר בר שלום, השורה התחתונה - טיפול רפואי לקוי.
>
> בר שלום: [...] צה"ל בדק את זה והשורה התחתונה מאוד-מאוד ברורה, לפחות מהצד הישראלי. ג'וואהר אבו-רחמה קיבלה טיפול לקוי גם באמבולנס, וגם אחר כך בבית החולים. הטיפול היה באטרופין, היא קיבלה כמעט פי שמונה מהכמות המקובלת, נוסף לכך איזשהו עירוי נוזלים לא נכון, והעבירו את החומר הזה לגורמים בצה"ל שקבעו בצורה חד משמעית שמדובר למעשה בטיפול לקוי שגרם אחר כך להרעלה [..] האבחון היה לקוי, ולכן הטיפול היה שגוי ומכך למעשה מתה אותה מפגינה מבילעין.

את השיחה בין השניים סיים המגיש בטון זחוח ואמר:

> מגל: טוב, התנצלויות בפני צה"ל כנראה לא נשמע בימים הקרובים.

לאורך כל הדיווח לא הזכירו שני העיתונאים לצופים כי הסיבה לטיפול הרפואי שקיבלה אבו-רחמה היא שאיפת גז מדמיע שירה צה"ל לעבר מפגינים, והם קיבלו באופן חד- משמעי, ובאנחת רווחה לא מוסתרת, את הנרטיב לפיו זוכה צה"ל מכל אחריות למותה של אבו-רחמה. העובדה כי פרט מידע חשוב כל-כך פשוט הושמט מהסיפור, ונימתו החד משמעית של הדיווח, מציגים בפני צופי מהדורת החדשות של ערוץ 1 תמונת מציאות מוטה ומוטעית. סיקור זה מזלזל בכללים המקצועיים של עיתונות הוגנת ומתעלם מכללי ההיגיון הפשוט המחייבים את עורכי המהדורה, הכתב והמגיש להסביר לצופים סיבה ומסובב, ובמקרה זה, מדוע נזקקה אבו-רחמה לטיפול רפואי.

עורכי "מעריב", "ישראל היום" ומהדורת החדשות של ערוץ 1 מעלו בתפקידם העיתונאי באופן חד משמעי. הם לא ביצעו בדיקה עצמאית על מנת לאשש או להפריך את טענות הצבא, וסיקרו את התחקיר הצבאי תוך הימנעות מהטלת ספק לנוכח הסתירה המובנית בטענה לפיה אין קשר, לכאורה, בין השימוש שנעשה בגז מדמיע בבילעין למותה של אבו-רחמה. הרחיק לכת עוד יותר "ידיעות אחרונות" אשר בחר להתעלם מהנושא לחלוטין.

אף על פי שתחקיר צה"ל עצמו קבע כי אבו רחמה נפגעה משאיפת גז מדמיע, שלושה כלי תקשורת ("מעריב", "ישראל היום" וערוץ 1) קיבלו באופן חד-משמעי את גרסת הצבא לפיה הוא אינו אחראי למותה, והטילו את האחריות באופן בלעדי על הרופאים הפלסטינים שטיפלו בה.

לדוגמא, הכותרות בכתבה בעמוד 11 של "ישראל היום" קבעו בפשטות:

סיבת המוות של המפגינה: טיפול כושל בבית החולים ברמאללה

התחקיר הצה"לי שבדק את נסיבות מותה של ג'וואהר אבו רחמה בבלעין קבע: הגז המדמיע לא הרג אותה ● היא מתה כתוצאה ממנת יתר של אטרופין ● צה"ל: נגיב כשהתחקיר יסתיים

העיתון התעלם כליל מהסיבה בגללה אבו-רחמה נזקקה לטיפול מלכתחילה. נדמה כי פגע בה ברק, ואין לצבא הישראלי ולהתנהלותו בבילעין שום קשר לאירוע.

"הארץ" וערוץ 2: "לא בטוח שנאמרה המילה האחרונה"

גם הסיקור במהדורת החדשות של ערוץ 2 וב"הארץ" הבליט בכותרות את ממצאי תחקיר צה"ל ולא ביקר את הסתירה הפנימית הגלומה בו. בניגוד לסיקור בשלושת כלי התקשורת הקודמים, כלי תקשורת אלה הביאו עמדות המטילות ספק בגרסת הצבא. אולם, העורכים בחרו להדחיק ביקורת זו הרחק מעיני הקוראים והצופים ולהצניעה בעומק הדיווחים בלבד.

כך, כותרת כתבה שפורסמה בעמוד 8 של גיליון "הארץ" ב-20 בינואר 2011 הבליטה את גרסת צה"ל, המנקה אותו מאחריות למותה של אבו-רחמה:

צה"ל: המפגינה מבילעין מתה מהרעלת אטרופין

עורך העיתון בחר לנסח כותרת זו למרות שבכתבה הובאה גם גרסת עורך הדין של משפחת אבו-רחמה. את טענותיו הנוקבות בחרו עורכי "הארץ" לדחוק לשולי הסיקור, בעומק הכתבה:

> עו"ד מיכאל ספרד, המייצג את המשפחה, אמר ל"הארץ" כי "הגרסה הנוכחית של הצבא סותרת את גרסאותיו הקודמות. היא מאשרת שאבו רחמה היתה בהפגנה בכפר, שהיא נפגעה משאיפת גז ונאלצה לקבל טיפול רפואי כתוצאה מכך. אשר לטיפול הרפואי, קשה לתת אמון בתחקיר של הצבא שלא השכיל לפתוח בחקירה עצמאית ומקצועית של הפרשה מה שהמשפחה דרשה שוב ושוב"

גם עורכי מהדורת החדשות של ערוץ 2 בחרו להתייחס לנסיבות האירוע באופן אגבי ולא להתייחס כלל לסתירה המובנית בטענות העולות מהתחקיר הצבאי. כותרת בפתיח מהדורת החדשות ב-19 בינואר הביאה את המידע העובדתי העולה מהתחקיר, ללא כל ביקורת:

תחקיר צה"ל הושלם: המפגינה מבלעין נפצעה קל בהפגנה ומתה ממנת יתר של תרופות בבית החולים

דיווח הכתב, ניר דבורי, המשיך בהצגת גרסת הצבא:

> [...] השורה התחתונה היא, באמת, האצבע המאשימה היא לצוות הרפואי הפלסטיני. הטענה: אכן ג'וואהר אבו-רחמה שאפה גז מדמיע במהלך ההפגנה, אבל מאותו רגע שהיא מגיעה אל בית החולים ברמאללה היא זוכה לטיפול שגוי מבחינה רפואית, מזריקים לה אטרופין במינון גבוה מאוד, 83 מיליגרם במקום כעשרה מיליגרם בלבד. זה מה שמוביל למעשה להתדרדרות במצבה ולמוות בהמשך.

רק במשפט אחד, בסיום דבריו, מסייג דבורי את דבריו ורומז באופן עקיף ומשתמע, כי ייתכן ואין עדיין שורה תחתונה ברורה בנוגע לסוגית האחריות למותה של אבו-רחמה:

> [...] זו עמדת הצבא. כשל רפואי של צוות הרופאים הפלסטיני הוא זה למעשה, שמוביל למותה של ג'וואהר אבו רחמה, אבל צריך להגיד בעניין הזה, הפלסטינים שומעים עכשיו את הדברים האלה ולא בטוח שנאמרה כאן המילה האחרונה.

מחקרים מראים כי צרכני תקשורת מסתמכים בקריאתם בעיקר על תוצרי העריכה. פעמים רבות הם אף מסתפקים בקריאת הכותרות בלבד, ללא התעמקות בתוככי הדיווחים. בבחירת העורכים לדחוק מהכותרות עמדות המבקרות את גרסת הצבא הישראלי, הם סימנו לצרכניהם באופן ברור כי עמדות כאלה קיימות – אך חשיבותן פחותה משמעותית. זאת למרות שבגרסת הצבא קיימת סתירה מובנית בין הממצאים לטענה לפיה צה"ל לא אחראי למותה של אבו-רחמה.

גם הסיקור במהדורת החדשות של ערוץ 2 וב"הארץ" הבליט בכותרות את ממצאי תחקיר צה"ל ולא ביקר את הסתירה הפנימית הגלומה בו. אולם, כלי תקשורת אלה הביאו עמדות המטילות ספק בגרסת הצבא, אלא שגם ביקורת נדירה זו נדחקה לעומק הכתבות.

לדוגמא, כותרת הכתבה בעמוד 8 של "הארץ" הבליטה את טענת הצבא הישראלי, המנקה אותו מאחריות. רק בתוך הכתבה נמצא מידע המבקר את טענות הצבא.

צה"ל: המפגינה מבילעין מתה מהרעלת אטרופין

מתחקיר מותו של פלסטיני בן 66 מידי חיילים לפני כשבועיים, עלה כי אחד מהם ירה ללא הצדקה

חיים לוינסון

תחקיר פיקוד מרכז לבירור נסיבות מותה של ג'והאר אבו רחמה מבילעין מעלה כי היא מתה מרסיסי רימוני לקיר.

אבו רחמה מתה ביום שבת, 1 בינואר, לאחר שיום קודם לכן נפצעה משאיפת גז בעת פיזור הפגנה שנערכה בבילעין. בני משפחתה טענו כי מתה בבית החולים לאחר שספגה מגז קטלנית של גג, ואילו מדיווח בבבא הליכו לבלי תקין שזית כי היא חולת סרטן, מטלת מטחלות אחרות, וכלל לא נכחה בהפגנה.

על פי מבצעי התחקיר, שהובאו אמש בקרבן 2, אבו רחמה נפגעה מגז המדמיה לכיוון חיילים שנמצאו מגג בית חרושת לבלוקים ברמאללה, שם קיבלה זריקה אטרופין של 83 מ"ג, פי שמונה מהמנה הרגילה המומלצת לטיפול של נפגעי גז. זריקה זו הביאה

מרוה לזכר ג'והאר אבו רחמה בבילעין

לסתה, בגיל 36. על פי הדיווחים, את המשפחה, אמר ל"הארץ" כי צה"ל שם ידיו על מסמכים "הגרסה הנוכחית של הצבא סותרת רשאיים מבית החולים ברמאללה את ג'רסאותיו הקודמות. היא והגיע למסקנה המזעזעת. מאשרת שאבו רחמה היתה בהפ' עו"ד מיכאל ספרד, המייצג גנה בכפר, שהיא נפגעה משאיפת

עו"ד מיכאל ספרד, המייצג את המשפחה, אמר ל"הארץ" כי "הגרסה הנוכחית של הצבא סותרת את גרסאותיו הקודמות. היא מאשרת שאבו רחמה היתה בהפגנה בכפר, שהיא נפגעה משאיפת גז ונאלצה לקבל טיפול רפואי כתוצאה מכך. אשר לטיפול הרפואי, קשה לתת אמון בתחקיר של הצבא שלא השכיל לפתוח בחקירה עצמאית ומקצועית של הפרשה, מה שהמשפחה דרשה שוב ושוב".

וכך נראתה הכותרת העוסקת בתחקיר צה"ל בפתיח מהדורת החדשות של ערוץ 2 ב-19 בינואר:

רק במשפט הסיום שלו, הכתב מציין:

> זו עמדת הצבא. כשל רפואי של צוות הרופאים הפלסטיני הוא זה למעשה, שמוביל למותה של ג'וואהר אבו רחמה, אבל צריך להגיד בעניין הזה, הפלסטינים שומעים עכשיו את הדברים האלה ולא בטוח שנאמרה כאן המילה האחרונה.

ערוץ 10: "איכשהו הפאזל מסתדר"

ערוץ 10 הוא כלי התקשורת היחיד שעסק במישרין בסתירה המובנית בתחקיר והעלה שאלות בנוגע לתוכן התחקיר עצמו. המגיש, יעקב אילון, פותח את שיחתו עם הכתב אור הלר ומותיר את שאלת האחריות למותה של המפגינה תחת סימן שאלה:

> אולי נפתרה הערב התעלומה תעלומת מותה של המפגינה בבילעין: האם, כמו שטוענים הפלסטינים צה"ל קשור בכך, או כמו שטוען צה"ל, הפלסטינים קשורים בכך. אור הלר כתבנו לענייני צבא עוקב אחרי הפרשה הזו והתוצאות.

הלר מציג בתחילת דבריו את ממצאי התחקיר:

> הלר: כן, התוצאות. הסתיים התחקיר של צה"ל על מות המפגינה הפלסטינית ג'וואהר אבו-רחמה לפני מספר שבועות, ביום שישי בכפר בילעין. תחקיר צה"ל שהוצג הערב בפני אלוף פיקוד המרכז אבי מזרחי קובע: לא צה"ל הרג אותה אלא אבחון רפואי שגוי בבית החולים ברמאללה. ממסמכים שהגיעו לפיקוד מרכז מסמכים פלסטינים מבית החולים ברמאללה עולה שאבחון שגוי של המפגינה ג'וואהר אבו-רחמה, כמי שנפגעה מדשנים זרחניים ומגז עצבים הוביל לטיפול לא נכון באמצעות אטרופין והרבה נוזלים. הם לא הבינו בבית החולים ברמאללה שהיא נפגעה ככל הנראה מגז מדמיע ולכן למעשה נתנו לה טיפול לא נכון, וזה מה שטוענים בצה"ל, הרג אותה. לא אנחנו הרגנו אותה. ועוד קובע צה"ל בתחקיר שסוכם הערב: ג'וואהר אבו-רחמה לא הייתה בכלל באותה הפגנה בבלעין אלא הייתה בביתה סמוך להפגנה.

לאחר דברים אלו מקיימים השניים המגיש והכתב דיון בנוגע לסתירות העולות מתוכנו של התחקיר. נימת קולם הביקורתית והצינית לא מותירה ספק: לדעתם, גרסת צה"ל מעוררת שאלות קשות:

> איילון: אז מאיפה הגז המדמיע?
>
> הלר: הגז המדמיע הגיע כשהיא נשמה כתוצאה מהתפזרות הגז המדמיע שנורה על ההפגנה, אבל היא לא הייתה בין המפגינים ולא נשמה אותו באופן ישר.
>
> איילון: אז איכשהו כל הפאזל הזה הסתדר, היא גם לא הייתה בהפגנה, גם נשמה גז מדמיע גם לא מתה מסרטן ...
>
> הלר: וגם זה לא אנחנו. תם ולא נשלם, אין ספק שהפלסטינים מבחינתם ימשיכו לנסות לחפש ראיות לכך שכן צה"ל אחראי למותה.

לקראת סיכום: השאלות שלא נשאלו

תחקיר צה"ל על נסיבות מותה של ג'וואהר אבו-רחמה התפרסם לאחר שפרסומים מגמתיים של הצבא האשימו את הצד הפלסטיני בהמצאת בדותות, לכאורה ללא שום הצדקה. גורמי צבא טענו בתחילה כי אבו-רחמה כלל לא הייתה במקום האירוע, שהיא מתה בגלל מחלת הסרטן וכי אין שום קשר בין הגז שפוזר בהפגנה בבילעין לבין מותה. על פי הדיווחים בתקשורת, התחקיר הצבאי הרשמי בנוגע לנסיבות מותה של ג'וואהר אבו-רחמה מאשר כי היא נכחה בסמוך למקום האירוע ונפגעה משאיפת גז, כפי שטענו הפלסטינים, וכי מותה לא נגרם ממחלת הסרטן או ממחלה אחרת. ויחד עם זאת, התחקיר טוען כי לצבא אין אחריות למותה.

ממצאי מחקר זה מראים כי חמישה מתוך ששת כלי התקשורת שסיקרו את ממצאי התחקיר הצבאי נמנעו מלבקר את סתירה מבנית זאת בממצאי המחקר, או את הפרחת שמועות השווא על

ידי צה"ל בשבוע שלאחר מותה של אבו-רחמה, אשר התבררו כבלתי נכונות, אך הייתה להן השפעה מכרעת על האופן שבו הציבור תפס את טענות הפלסטינים.

אופן סיקור כזה, אשר אינו שואל את השאלות המתבקשות בנוגע להסרת אחריות תמוהה זאת, ובנוגע להתנהלות הצבא בפרשה כולה, ואינו מקיים בדיקה מקצועית, עצמאית של העובדות, הוא דוגמא לכשל עיתונאי של ממש.

שלושה כלי תקשורת (ערוץ 1, "ידיעות אחרונות" ו"ישראל היום") התעלמו לחלוטין מהסתירה, קיבלו באופן חד-משמעי את גרסת הצבא לפיה הוא אינו אחראי למותה, והטילו את מלוא האחריות על הרופאים הפלסטיניים שטיפלו בה. יותר מכך, נימת הסיקור רומזת כי הנה שוב הוכח כי הפלסטינים מזייפים וממציאים בדותות המטילות ספק במוסריותו של הצבא הישראלי.

גם הסיקור במהדורת החדשות של ערוץ 2 וב"הארץ" הבליט בכותרות את ממצאי תחקיר צה"ל ולא בחן או ביקר את הסתירה המבנית העולה ממנו. כאן, בשונה משלושת כלי התקשורת שצוינו לעיל, הובא גם מידע מסוים המטיל ספק בעמדת הצבא. אולם, עורכי כלי התקשורת הללו בחרו לדחוק אותו לשולי הסיקור, ולהשאירו בעומק הטקסטים בלבד. המסר אותו בחרו להעביר הוא שגרסת צה"ל אמינה, ולמרות שקיים מידע המערער על הרציונל שלה – מידע זה פחות חשוב.

ערוץ 10 הוא כלי התקשורת היחיד שעסק במישרין בסתירה המבנית העולה מן התחקיר הצבאי, אשר טוען כי צה"ל לא אחראי למותה של אבו-רחמה. כלי תקשורת זה היה היחיד שהעלה שאלות וספקות בנוגע לתוכן התחקיר עצמו ובאשר למסקנות הנובעות ממנו.

יש לראות בצער כי אף לא אחד משבעת כלי התקשורת המרכזיים בישראל שנבדקו ביצע בדיקה מקצועית, עצמאית של העובדות על מנת לאשש או להפריך את טענות הצבא הישראלי, כפי שהופיעו בתחקיר. וכך נותרו שאלות בסיסיות ללא מענה, כמו האם אכן יש בסיס נתונים רפואי אמיתי לטענת צה"ל, האם הנתונים שפורסמו על הטיפול שקיבלה אבו-רחמה מידי הצוות הפלסטיני נכונים, היכן נמצאות הראיות המופיעות בתחקיר, והיכן מסתתרת האחריות של צה"ל, ולו החלקית, למותה של ג'וואהר אבו-רחמה. שאלות מסוג זה יוותרו ללא מענה אם העיתונות לא תגלה אומץ, עצמאות וחריצות החיוניים כל-כך בבירור האמת.

סיכום

התמונה העולה ממחקר זה מדאיגה. רוב העיתונות הישראלית הוכיחה שוב, כי בכל הקשור למדיניות הפעלת הכוח של צה״ל מול האוכלוסייה הפלסטינית בשטחים, היא נוטה, כמו ברפלקס מותנה, להתייצב לצידו ולקבל את עמדתו, כמעט ללא שאלות, ללא בדיקה עצמאית וללא ביקורת.

ג׳וואהר אבו-רחמה מתה לאחר ששאפה כמות גדולה של גז מדמיע בעת ששהתה סמוך להפגנה השבועית נגד הגדר בבילעין. צה״ל ירה כמויות כה גדולות של גז, עד שעננים הגיעו עד אליה. היא איבדה את הכרתה ופונתה באמבולנס לבית החולים ברמאללה. הטיפול בה כשל, וביום שבת בבוקר היא נפטרה בבית החולים. עובדות אלו אינן מוטלות בספק, גם לא על ידי התחקיר שערך צה״ל עצמו על האירוע. אך באמצעות עריכה מגמתית ומטעה, התקשורת פיזרה מסך עשן על הסיפור כולו. כל מידע שהטיל אחריות על הצבא נדחק לשוליים, כך שהציבור הישראלי נשאר עם הנרטיב השגור, לפיו הפלסטינים משקרים באופן שיטתי בניסיון לעשות דה-לגיטימציה לישראל.

למעט בעיתון ״הארץ״, הסיקור התמקד במלחמת הגרסאות בין הצבא הישראלי לבין הפלסטינים, תוך העברת מסר חד-משמעי לקוראים כי הפלסטינים ממציאים בדותות, והצבא חף מכל פשע. העיתונים אימצו בקלות יתרה את ענני העשן שפיזר צה״ל תוך הסתמכות על גורמים צבאיים אנונימיים שהפריחו חשדות לא מבוססים לאוויר (כגון היותה של אבו-רחמה חולת סרטן). הדבר הסיט את הדיון מהשאלות העקרוניות שעל הפרק: מדוע הצבא ממשיך להשתמש באמצעים לפיזור הפגנות אשר הוכחו כמסוכנים למפגינים? מדוע הצבא מפזר מלכתחילה בכוח הפגנות נגד הגדר, אשר בג״צ קבע כי איננה חוקית? מדוע במשך ארבע שנים מערכת הביטחון איננה מבצעת את פסיקת בג״צ, אשר הורה להזיז את הגדר לאלתר? צרכן התקשורת הישראלי לא נחשף לסוגיות אלה, שעלולות היו להטיל צל כבד על התנהלות הצבא, אלא רק לסיפור החוזר על עצמו לפיו הפלסטינים הם האחראיים הבלעדיים לאלימות.

אפילו לאחר שהתפרסם תחקיר הצבא, אשר קבע כי אבו-רחמה אכן נכחה באזור ההפגנה ושאפה גז מדמיע (כפי שהפלסטינים טענו), אך טען כי טיפול לקוי בבית החולים ברמאללה הוא שגרם למותה, לא פנתה התקשורת לשאול את השאלות המתחייבות על התנהלות הצבא. כיצד ייתכן שסיבת פינוייה של אבו-רחמה לבית החולים הייתה שאיפת גז מדמיע, אך אין לכך שום קשר למותה? כיצד הצליח צה״ל להסיר מעצמו כל אחריות למותה של אזרחית פלסטינית חפה מפשע? נדמה כי השאלות אשר העולם כולו שאל, נעדרו לחלוטין מהשיח הציבורי הישראלי.

סיקור מותה של אבו-רחמה לא התנהל בחלל ריק. הוא התנהל בתוך אווירה ציבורית אנטי-דמוקרטית המאיימת על משמיעי ביקורת מפנים ומחוץ. הצעתה של מפלגת ״ישראל ביתנו״ להקים ועדת חקירה לארגוני שמאל, אשר ״ידיעות אחרונות״ ו״מעריב״ השכילו להצמיד לכתבה על מותה של אבו-רחמה, מצביעה על אווירה מדאיגה של סתימת פיות, בה כל ביקורת על חיילי צה״ל נדמית לבגידה של ממש במדינה. אסור לתקשורת החופשית בישראל להיכנע לאווירה הציבורית המסוכנת ולפעול תחת השפעתה. כלי התקשורת, ״כלב השמירה של הדמוקרטיה״, מחויבים לדווח לקוראיהם על התנהלות מוסדות השלטון באופן ביקורתי, הוגן ועובדתי, וללא משוא פנים. לצערנו, לא כך היה בסיקור מותה של ג׳וואהר אבו-רחמה מבילעין, פרשה אשר תיזכר על ידי צרכני תקשורת רבים בישראל, כלא יותר מאשר שקר פלסטיני נוסף שחשף צה״ל.